

HEDERS FÖRTRYCK .SE

Våga stå kvar.

En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångs-rikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Förord till reviderad upplaga 2020

Arbetet med att förebygga, motverka och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck är lika angeläget nu som det var då *Våga stå kvar!* ursprungligen publicerades.

Kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor har ökat genom åren. Men vi behöver göra mycket mer. Vi måste fortsätta det viktiga arbete som har pågått under flera år för att förebygga, upptäcka, stödja och skydda flickor och pojkar, kvinnor och män som lever under förtryck och våld.

Våga stå kvar! är en mindre kommuns erfarenhet av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck. Vi har valt att inte revidera innehållet i rapporten då det är en ögonblicksbild av arbetet i Söderhamns kommun vid den tidpunkten. Länkar och källor är därmed inte uppdaterade, i stället finns aktuell litteratur och lagstiftning i bilaga 3 och 4.

I arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är samverkan avgörande för att varje individ ska få det stöd och den hjälp som denne är i behov av och har rätt till. Arbetet i Söderhamns kommun är ett gott exempel på hur samverkan kan genomföras och hur en kommun kan arbeta för att göra skillnad för de utsatta.

Tillsammans har vi ett ansvar att förebygga, upptäcka och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck!

Förord

Kampen mot våld och förtryck är en prioriterad fråga för regeringen. Under perioden 2007–2010 antogs två handlingsplaner; *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt vavåld i samkönade relationer* (Skr. 2007/08:39) och *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja* (Skr. 2009/10:229). Enligt regeringens handlingsplan fick Ungdomsstyrelsen i uppdrag att göra en kunskapsöversikt rörande ungdomar som inte själva får bestämma vem de ska gifta sig med (Skr. 2009/10:229).

Rapporten *Gift mot sin vilja* (Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:05) visar bland annat:

- att uppskattningsvis 70 000 personer mellan 16–25 år upplever att föräldrarnas uppfattningar, religion eller kultur sätter gränser för vem de kan gifta sig med,
- att uppskattningsvis 8 500 av dessa ungdomar är oroliga över att inte själva kunna välja vem de ska gifta sig med och,
- att myndigheter verkar göra insatser först när situationen blir hotfull för den unga personen.

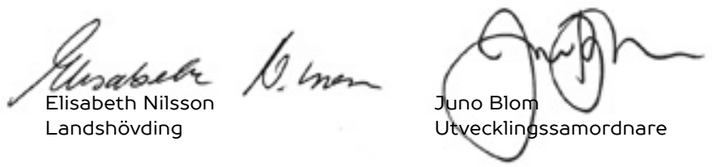
Vidare visar Ungdomsstyrelsens rapport *Hon, hen, han – en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner (HBT-personer)* att hedersrelaterat våld och förtryck drabbar även HBT-personer (Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:02).

Länsstyrelsen Östergötland har sedan 2005 haft nationella uppdrag när det gäller att motverka hedersrelaterat förtryck och våld. Regeringen har gett Länsstyrelsen Östergötland i uppdrag att utveckla och sprida den vägledning som Länsstyrelsen Östergötland tog fram på regeringens uppdrag (U2011/4322/JÄM), *Våga göra skillnad* (rapport nr: 2011:14), för stöd till och rehabilitering av unga som har placerats i familjehem och hem för vård eller boende (HVB) på grund av att de riskerar att bli, eller har blivit, gifta mot sin vilja eller utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Detta arbete har skett i samverkan med sex pilotkommuner, Borlänge, Norrköping, Karlstad, Söderhamn, Umeå och Västerås.

Söderhamns kommun i Gävleborgs län, har sedan 2009 bedrivit ett strategiskt utvecklingsarbete för att öka kunskapen om hedersrelaterat våld, förtryck och tvångsäktenskap.

Arbetet med att strukturera en organisation för att ge stöd och skydd i Söderhamn har varit mycket framgångsrikt. Denna rapport handlar om det metodutvecklande arbetet såväl före som i och med kommunens deltagande i Länsstyrelsen Östergötlands projekt *Våga göra skillnad*. Rapporten har fokus på och beskriver det arbete som bedrivits i Söderhamn, samtidigt som dessa erfarenheter lyfts in i *Våga göra skillnad* – projektets sammanhang.

Denna rapport har Länsstyrelsen Östergötland tagit fram i samarbete med Länsstyrelsen i Gävleborgs län och de som har utarbetat den är Iman Hussein (HRV-Strateg i Söderhamns kommun) och Astrid Schlytter (forskare vid Stockholms universitet, som har engagerats av Länsstyrelsen Östergötland). Övriga som också deltagit i arbetet med rapporten är Monica Strandow (författare), Gunilla Lindfeldt (journalist) och Christina Malmqvist, projektledare BRON i Lund. Utöver detta har en rad personer läst och kommenterat rapporttexten.

Elisabeth Nilsson
Landshövding

Juno Blom
Utvecklingssamordnare

Innehåll

Sammanfattning 8

DEL 1. Rapportens syfte, bakgrund och metod 10
1.1 Syfte 10
1.2 Avgränsning 10
1.3 Bakgrund/inledning 10
1.4 Våga göra skillnad 14
1.5 Metod 15

DEL 2. Det metodutvecklande arbetet 16
2.1 Nya sätt att arbeta 14
2.2 **Steg 1:** Metodutveckling rörande socialtjänstens arbete 17
2.2.1 Socialtjänstens förhållningssätt gentemot den utsatta 19
2.2.2 Samverkansform mellan socialtjänst och skola 21
2.3 **Steg 2:** Plattform och organisering av ett gemensamt arbete för socialtjänst, skola, polis och ungdomsmottagning. Detta innefattar såväl lokal som regional nivå 22
2.3.1 Nya kunskaper genom Våga göra skillnad 23
2.3.2 Ny organisering på lokal nivå 24
2.3.3 Den regionala organiseringen 26
2.4 **Steg 3:** Förebyggande arbete 30
2.4.1 Särskild utbildningssatsning för skolpersonalen 31
2.4.2 Ungdomsmottagningen 32
2.4.3 Framtidssnack med ensamkommande flyktingbarn och ungdomar – utbildningsmaterial för asylsökande ungdomar 33

DEL 3. Barnets bästa som överordnad princip 36
3.1 Barn får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling 36
3.2 Anmälningar – två exempel 36
3.2.1 Fall 1 37
3.2.2 Fall 2 39
3.3 Utredning och ansökan om vård med stöd av 2 § LVU 40
3.3.1 Lyssna och fråga! 41
3.4 Principen om barnets bästa överordnad 42
3.5 Principer om barnets bästa i förhållande till andra principer 44
3.6 Placering – en fristad 47

DEL 4. Fallbeskrivningar 48
4.1 Två tonårssystrar 48
4.2 Myndig flicka 53
4.3 Mamma med två barn, HRV-problematik i en pågående asylprocess 60
4.4 Mamma med sex barn, HRV-problematik i asylprocessen 64

DEL 5. Hur kan skolan arbeta? Särskilt om skolans förebyggande arbete 66
5.1 Hur kan skolan arbeta? 66
5.2 Skolans läroplan 67
5.3 Skolans pedagogiska arbete 67
5.4 Särskilt om individens rättigheter 68
5.5 Skolan – en rättighet 69
5.6 När det gäller att upptäcka utsatthet hos flickor och pojkar – samverkan inom skolan 70
5.7 Situationer och varningssignaler 71
5.7.1 Rutiner vid misstanke om hedersrelaterat våld gällande omyndig elev 73
5.7.2 Rutiner vid misstanke om hedersrelaterat våld gällande myndig elev 73
5.8 Viktigt att tänka på om en elev bedöms kunna vara utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck 73

DEL 6 – Slutsatser 74
6.1 Till de externa faktorerna på nationell nivå hör: 74
6.2 Till de externa faktorerna på kommunal nivå hör: 74
6.3 De interna faktorerna bakom förändringar – att liv räddas och att nya metoder utvecklats har varit att: 75
6.4 Den övergripande slutsatsen 76

Referenser 78

Bilagor 80

Sammanfattning

Att frågan om hedersrelaterat våld och förtryck blev ett prioriterat verksamhetsmål i Söderhamn har att göra med ett antal samverkande omständigheter. Detta handlar om externa faktorer på nationell och på kommunal nivå vilka bidrog till att frågan om hedersrelaterat våld och förtryck (HRV) sattes på dagordningen och till att det utvecklingsarbete som därmed initierades kunde utvecklas. Men det helt avgörande är de interna faktorerna – den interna förändringskraften. Den består av en vilja, såväl på politisk som på professionell nivå, av att förstå, av att ge alla lika rättigheter och möjligheter samt en vilja att ge den utsatta skydd och rätt till kontroll över sitt eget liv. Den består även av kompetens och erfarenheter så att denna viljeinriktning kan omsättas i konkret handlande, i görande. Det senare handlar om kompetens vad gäller att förstå de utsattas situation och behov, kompetens vad gäller att förstå glappet mellan behov och insatser samt kompetens att skapa en miljö och ett sammanhang där osäkerhet inte betraktas som svaghet utan som en utgångspunkt för förändring. Den övergripande slutsatsen är att socialnämndens beslut att inom socialtjänsten inrätta en tjänst för en strateg med särskild kompetens inom området hedersrelaterat våld och förtryck, var avgörande. Att inrätta denna HRV-tjänst signalerar att hedersproblematiken har en särskild dignitet såväl inom kommunen som inom socialtjänsten. Som HRV-strateg anställdes en person med stora kunskaper såväl om barns och ungdomars utsatthet som om mekanismerna bakom hedersrelaterat våld och förtryck. Utan denna tjänst och HRV- strategens erfarenheter hade förändringsarbetet och kunskaperna inte kunnat implementerats lika framgångsrikt i organisationen.

En annan viktig slutsats från arbetet i Söderhamns kommun är att HRV-strategen behöver ingå i ett sammanhang på läns- och nationell nivå, bland annat för att kunna få stöd och kunskapspåfyllnad. Utan tvekan skedde det ett enormt viktigt erfarenhets- och kunskapsutbyte genom Länsstyrelsen Östergötlands nationella projekt *Våga göra skillnad*. Behovet av löpande kunskapspåfyllnad är stort. Detta är fallet om kunskaperna bland personalen är ojämn eller om personalomsättningen i kommunen är hög. Att ytterst få universitetsutbildningar förmedlar nödvändiga kunskaper är ett viktigt problem för de politiskt ansvariga och de lokala myndighetsutövarna. Mot denna bakgrund är en annan slutsats att behovet av HRV-utbildning är stort inom socionomutbildning, lärarutbildning, hälso- och sjukvårdsområdet samt inom polisutbildningen.

En följd av samarbetet mellan HRV-strategen och skolan samt skolpersonalens deltagande i vägledningsprojektet *Våga göra skillnad* är att skolan utarbetat en handlingsplan. Den innehåller riktlinjer för hur skolpersonal kan känna igen och agera när en elev är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck, men också pedagogiskt material till lärare. Det senare möjliggör för alla elever, oavsett bakgrund och erfarenheter, att få kunskaper om sina rättigheter och att kunna känna igen sig i och tolka skönlitterära berättelser för barn.

Ett viktigt projekt som HRV-strategen startade är *Framtidssnack*, ett utbildningsmaterial för ensamkommande flyktingbarn och ungdomar. Projektet bereder mark för att dessa unga blir medvetna om de normer och värderingar om jämställdhet och mänskliga rättigheter som det svenska samhället är uppbyggt av.

Samtliga insatser som genomförts av de samverkande aktörerna i Söderhamns kommun har bidragit till att uppmärksamma det hedersrelaterade våldet och förtrycket och givit dem verktyg till att kvalitetsutveckla stöd och skydd för de individer som är utsatta av hedersproblematiken. Det mandat som gavs HRV-strategen bidrog till att göra en skillnad i arbetet i kommunen och även i det länsövergripande arbetet. Det stöd som en HRV-strateg kan ge de berörda aktörerna, som möter barn som utsatts/utsätts för det hedersrelaterade våldet och förtrycket i sin profession, är av stor betydelse för att ett ärende ska kunna hanteras smidigare. Detta i sin tur säkerställer för de som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck att deras signaler uppmärksammas i tid, att fallen utreds enligt de skyddsåtgärder som krävs och att de får tillgång till den hjälp och det stöd de är i behov av och som de har rätt till.

”Men det helt avgörande är de interna faktorerna – den interna förändringskraften. Den består av en vilja, såväl på politisk som på professionell nivå, av att förstå, av att ge alla lika rättigheter och möjligheter samt en vilja att ge den utsatta skydd och rätt till kontroll över sitt eget liv.”

DEL 1

Rapportens syfte, bakgrund och metod

1.1 Syfte

Detta är en rapport om det utvecklingsarbete som bedrivits i Söderhamns kommun för att ge stöd och skydd till barn, ungdomar och kvinnor som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. Syftet med rapporten är att beskriva arbetet i Söderhamns kommun som ett lärande exempel.

1.2 Avgränsning

De flesta ärenden som Söderhamns kommun haft rör flickor och kvinnor. Av denna anledning använder vi, textförfattarna, genomgående en feminin språkform, alltså hon eller den utsatta och inte hon/han eller den unge/unga. Detta betyder inte att vi anser att pojkar och män inte utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.

1.3 Bakgrund/inledning

Söderhamns kommun med centralorten Söderhamn är en av tio kommuner i Gävleborgs län. Kommunen har en befolkning på drygt 25 200 personer, varav cirka 12 000 personer bor i centralorten Söderhamn.

Söderhamns socialnämnd antog som ett särskilt politiskt mål att under 2010–2013 prioritera och uppmärksamma hedersrelaterat våld och förtryck som ett av kommunens verksamhetsmål. För att säkerställa arbetssättet och uppfyllandet av detta mål anställdes på en nyinrättad tjänst en HRV-strateg. Strategens mandat har bidragit till att utveckla en gemensam samverkan mellan aktörer från olika professioner i det utvecklingsarbete som kommunen bedrivit.

Utgångspunkten för arbetet i Söderhamn har varit regeringens definition av hedersrelaterat våld och förtryck. ”Hedersrelaterat våld och förtryck har, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, sin grund i kulturella föreställningar om kön, makt och sexualitet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhet i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Kontrollen kan sträcka sig från begränsningar i vardagen som rör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb, giftermål och skilsmässa.

1. Kartläggningen genomfördes inom projektet Ingen annan kan leva mitt liv. Projektet finansierades av Länsstyrelsen i Gävleborgs län och pågick mellan oktober 2009 till mars 2010. Enkätundersökningen genomfördes bland 1 242 elever i årskurs nio och andra året på gymnasiet i Ovanåker, Bollnäs och Söderhamn.

Det är inte ovanligt att kontrollen utvecklas till hot om våld, våld inklusive dödligt våld. Pojkar samt homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet och uttryck kan också drabbas.”
(Skr. 2007/08:39 s 12–13)

År 2012 blev Söderhamns kommun en av sex utvalda pilotkommuner sedan Länsstyrelsen Östergötland fått regeringsuppdrag (U2011/4322/JÄM), med fokus att identifiera framgångsfaktorer för att effektivisera och kvalitetsutveckla stöd- och rehabiliteringsinsatser till målgruppen unga utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Projektet, *Våga göra skillnad*, har pågått under åren 2011–2013.

De särskilda satsningarna kring hedersrelaterat våld och förtryck hade sin bakgrund i två förhållanden. För det första den massmediala bevakningen av morden på Pela Atroshi (1999) och Fadime Sahindal (2002) som gjorde att politiker och tjänstemän blev uppmärksamma på hedersproblematiken. För det andra visade kartläggningen *Ingen annan kan leva mitt liv* – en kartläggning i Ovanåker, Bollnäs och Söderhamn om ungdomars livsutrymmen och begränsningar i deras vardag och under skoltiden, som genomfördes bland 515 elever i åldrarna 15–17 år i Söderhamn, att ungdomar lever med hedersrelaterade begränsningar. Resultatet av kartläggning visade att 6 % av eleverna är oroliga eller mycket oroliga för att någon förälder eller någon annan vuxen ska bestämma vem de ska gifta sig med. Vidare framkom att ungefär 4 % inte får delta i sex- och samlevnadsundervisningen, simning i blandade grupper med flickor och pojkar, skolfester respektive läxläsningsgrupp efter skoltid. Utöver detta framkom av kartläggningen att andelen elever med två utlandsfödda föräldrar var 15 % (Länsstyrelsen Gävleborg 2010).[1]

Dåvarande vice ordförande i Barn- och utbildningsnämnden var en av dem som reagerade: ”Det märktes alltmer i skolorna att vi hade elever …/där/ lärare lät föräldrar bestämma om att flickor fick utebli från gymnastikundervisningen eller från att delta i simlektionerna i badhuset. Vi har skolplikt och om detta är första signalen om något större, då måste vi reagera. Ögonen öppnades verkligen av kartläggningen i skolorna och vi fick ta del av om hur många ungdomar… /det kunde gälla/.”

Utöver detta ville den politiska ledningen i kommunen markera mot främlingsfientlighet. Det hade vid några tillfällen uppstått motsättningar och bråk i skolan med rasistiska förtecken och det hade även förkommit demonstrationer mot kommunens flyktingpolitik. Kommunen svar på detta var att sätta igång ett arbete som förstärkte alla människors lika värde och tillgång till samma rättigheter och möjligheter. Att stärka arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck var för kommunen en integrationsfråga.

De satsningar kommunen gjorde var framgångsrika. En viktig, kanske den viktigaste måttstocken på ett framgångsrikt arbete är antalet personer som kommunen gör insatser för. Bara efter tio månaders arbete skedde stora förändringar i Söderhamn; från att i mars 2010 göra insats i ett ärende, till att i dec 2010 ha 17 ärenden. I samtliga 17 fallen är det ärenden där kommunen gör en insats för den utsatte.

Två år senare (dec 2012) var antalet ärenden i Gävleborgs län uppe i 103. Av dessa var 70 ärenden från Söderhamns kommun. På grund av det framgångsrika arbetet i Söderhamn fick kommunen möjlighet att delta i Länsstyrelsen Östergötlands nationella projekt *Våga göra skillnad*. Detta är ett projekt som tar sikte på att stärka de lokala förutsättningarna för att ge stöd till utsatta ungdomar.

Personer	Ålder	Insats
5 barn	Under 18 år	2 § LVU
6 barn	Under 18 år mamma (SoL)	Vård tillsammans med sin
3 ungdomar, varav 2 ensamkommande	Över 18 år	1 = HVB–hem, 2 = lägenhet, kontaktperson och stödsamtal
1 kvinna (mor till 6 barn ovan)		Skyddade personuppgifter, stödsamtal, hjälp i hemmet
2 asylsökande kvinnor		Samtal, information, rättslig hjälp

1.4 Våga göra skillnad

Länsstyrelsen Östergötland har sedan 2005 haft nationella uppdrag när det gäller att motverka hedersrelaterat förtryck och våld. Regeringen har gett Länsstyrelsen Östergötland i uppdrag att utveckla och sprida vägledningen som Länsstyrelsen Östergötland tog fram på regeringens uppdrag, *Våga göra skillnad – En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja* (rapport nr: 2011:14).

Syftet med uppdraget är att kvalitetsutveckla arbetet med stöd och rehabilitering i fråga om vilka stödinsatser som bör sättas in för de unga som bereds vård av samhället med stöd av 2 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller som på annat sätt blir placerade i familjehem eller hem för vård eller boende (HVB) på grund av att de riskerar att bli, eller har blivit gifta mot sin vilja eller utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Fokus i uppdraget är att identifiera de faktorer som är viktiga för ett effektivt och sammanhållet arbete med unga som får insatser av samhällets myndigheter på grund av att de utsatts för HRV. De pilotkommuner som ingår i vägledningsprojektet *Våga göra skillnad* är Borlänge, Norrköping, Karlstad, Söderhamn, Umeå och Västerås. Dessa pilotkommuner har valts ut på grund av ett antal faktorer; att kommunerna har haft egen erfarenhet av placeringar av unga utsatta för HRV, att nyckelpersoner i kommunen har någon form av utbildning när det gäller HRV, att kommunen har erfarenheter av samverkan med andra myndigheter och berörda parter, att kommunen är villig att avsätta tid för detta arbete och att det finns andra aktörer som polis och skola på lokal nivå som kan och vill avsätta tid för detta arbete. Det skulle även vara en geografisk spridning på pilotkommunerna. De verksamheter från pilotkommunerna som medverkar i *Våga göra skillnad*-projektet är bland annat skola och socialtjänst. I projektet ingår även verksamheter knutna till dessa pilotkommuner men vars organisation ligger utanför, som exempelvis polis och hälso- och sjukvård som har ett mer länstäckande arbete.

2. **Iman Hussein**, HRV-strateg, Söderhamn. **Karin Sandgren**, samordnare inom *Våld i nära relationer*, Länsstyrelsen Gävleborg och samordnare för det länsövergripande *Resursteamet för frågor om hedersrelaterat våld och förtryck*. **Bertil Enström**, före detta ordförande i socialnämnden i Söderhamn. **Karin Olsson**, socialchef i Söderhamn. **Mattias Benke**, ordförande i socialnämnden i Söderhamn, före detta vice ordförande i Barn- och Utbildningsnämnden, BUN. **Kristina Andersson**, verksamhetschef för familjeenheten i Söderhamn. **Bo Wikström**, ordförande i Barn- och Utbildningsnämnden i Söderhamn. **Tomas Hartikainen**, förvaltningschef för Barn- och Utbildningsnämnden, BUN i Söderhamn. **Ingrid Derksen**, teamledare för ungdomsgruppen inom socialtjänsten i Söderhamn. **Jan Dandanelle**, kriminalinspektör vid Familjevåldsroteln, Polismyndigheten i Gävleborgs län. **Gunilla Neuwark-Stefansson**, lärare, Norrtulls skolan, Söderhamn. **Åsa Unger**, rektor, Norrtulls skolan, Söderhamn. **Birgitta Fernlund**, åklagare, relationsvåld och med i resursteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck. **Christer Grehn**, tidigare Amicus verksamhetschef, numera samordnare för ensamkommande barn och ungdomar, socialförvaltningen Söderhamn, medverkar i *Framtidssnack*. De titlar och ansvarsområden som anges är aktuella 2013. De före detta titlar som anges för några av intervjupersonerna syftar på vilken titel och vilket ansvarsområde de hade vid tiden för det skeende som beskrivs i rapporten.

Detta med hänsyn till att målgruppen är i behov av samtliga dessa aktörer. Arbetet med vägledningen syftar till att dessa aktörer får till en fungerande samverkan på lokal nivå, att de skapar en hållandestruktur för unga som blir utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Dessa verksamheter har olika roller och ansvarsområden och vägledningsprojektet är en del i att stärka dem i deras arbete så att de får tillit till sina egna och andra aktörers insatser.

Inom ramen för *Våga göra skillnad*-projektet genomfördes en rad utbildningar för de lokala aktörerna i de sex pilotkommuner. Utbildningarna var för socialtjänst, polis, hälso- och sjukvård och skolan. Några var professionsövergripande och andra professionsspecifika, exempelvis att ett antal lärare från varje kommun träffades. De flesta utbildningarna pågick i två dagar och genomfördes vid Allmänna Barnhusets Herrgård Sätra Bruk. Totalt genomfördes åtta sådana utbildningstillfällen.

1.5 Metod

Rapportens underlag är dels skriftligt material som projektplaner, handlingsplaner och redovisningar. Dels intervjuer med personer som var viktiga för det strategiska och operativa arbetet med hedersrelaterat våld och förtryck i Söderhamns kommun, i första hand Iman Hussein som i mars 2010 fick uppdraget som kommunens HRV-strateg.[2] Intervjuerna har bandats och transkriberats. Det transkriberade materialet har omarbetats och återges med stöd av citat från intervjuerna. De intervjuade har samtyckt att medverka med namn.

DEL 2

Det metodutvecklande arbetet

Nedan presenteras de olika stegen för processen att organisera och strukturera upp ett organiserat arbete för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck.

2.1. Nya sätt att arbeta

Steg 1: Metodutveckling rörande socialtjänstens arbete.
Steg 2: Uppbyggnad av ny samarbetsplattform mellan socialtjänst, skola, polis och ungdomsmottagning på lokal och regional nivå.
Steg 3: Förebyggande arbete.

Under en fem-månaders period (2009-10-01–2010-02-28) genomfördes som tidigare nämnts, projektet *Ingen annan kan leva mitt liv*. Detta finansierades av Länsstyrelsen Gävleborg. Inom ramen för projektet genomfördes en kartläggning om barn och ungas begränsningar på fritid och skola i Ovanåker, Bollnäs och Söderhamns kommuner bland elever i åldrarna 15–17 år. Samtidigt informerades skolpersonalen inom högstadie- och gymnasieskolorna om projektet. Utöver skolpersonal genomfördes föreläsningar för polis, kvinnojourer och personal som arbetar med ensamkommande flyktingbarn.

Projektet utmynnade i att socialnämnden i Söderhamn beslöt att ”Senast 2011 ska socialnämndens alla verksamheter ha den kunskap som krävs för att få insikt i det hedersrelaterade förtryckets mekanismer. Nämnden ska senast 2011 anta en väl underbyggd handlingsplan för arbetet med hedersrelaterat förtryck och våld”. (Dnr: 2009/0014) Med andra ord blev HRV en prioriterad angelägenhet i den kommunala verksamheten. Bland annat anställdes en HRV-strateg för att leda detta arbete.

HRV-strategens arbete skulle innefatta i första hand följande punkter:

- Att arbeta fram ett förslag till socialnämnden om en handlingsplan för att utveckla och förbättra arbetet mot hedersvåld och förtryck i Söderhamns kommun.
- Att fungera som en resurs för socialsekreterare.
- Att informera, utbilda och handleda andra professioner om hedersrelaterat förtryck och våld.
- Att arbeta direkt med ungdomar som lever under hedersförtryck genom att ge stöd och bidra till attitydförändringar.

Det var i och med dessa satsningar som nya arbetssätt utvecklades. Detta pågick under fyra år, från början av 2010 till och med 2013. Utvecklingsarbetet skedde stegvis. Först förändrades socialtjänstens förhållningssätt och metoder, både i förhållande till den utsatta och i förhållande till skolan. I ett nästa steg inkluderades inte bara skolan, utan också polisen och Ungdomsmottagningen i socialtjänstens arbete.

De fyra myndigheterna vilkas arbete rör insatser för att skydda utsatta individer samordnade sitt arbete, vilket kan beskrivas som att skola, polis och Ungdomsmottagningen hamnar under ”socialtjänstens paraply”. I ett tredje steg utvecklades det förebyggande arbetet, vilket framförallt skedde i skolans och flyktingmottagandets regi.

2.2. Steg 1: Metodutveckling rörande socialtjänstens arbete

Sammanfattningsvis består förändringsarbetet i **Steg 1** av följande:

- Att socialtjänsten har en handlingsplan att söka stöd i för sitt arbete och att socialtjänsten får utbildningar i den samma.
- Att HRV-strategen är en länk mellan den utsatta och socialtjänsten där utgångspunkten är att samhällets företrädare *alltid måste vara på den utsattas sida!*
- Att HRV-strategen är en länk mellan skola och socialtjänst. Skolan ska i alla ärenden kontakta HRV-strategen och anmäla till socialtjänsten.

Under 2010 utarbetades det en handlingsplan för socialtjänstens arbete. Denna handlingsplan tar utgångspunkt i den utsattas situation och behov och relaterar socialtjänstens insatser till dessa. Handlingsplanen rör socialtjänstens arbete från anmälan och förhandsbedömning till skyddsåtgärder (Söderhamns kommun 2010).

Rubrikerna i socialtjänstens handlingsplan är:

- Förhandsbedömning
- Probleminventering
- Praktisk frågemall
- Riskbedömning
- Skyddsbehov
- Utredning
- Uppföljning och efterarbete
- Den svaga länken
- Placering
- Skyddsåtgärder

När handlingsplanen var klar genomfördes utbildningar om hedersrelaterat våld och förtryck med utgångspunkt i handlingsplanen. Primärt utbildades anställda inom socialtjänsten, men även personal inom skola, polis, Ungdomsmottagning och Migrationsverket, samt personal inom olika frivilligorganisationer som kvinnojour, brottsofferjour och religiösa samfund. Där HRV-strategen upptäckte brister arbetade hon mycket med att besöka de olika aktörerna för att föreläsa och utbilda dessa om hedersrelaterat våld och förtryck.

2.2.1. Socialtjänstens förhållningssätt gentemot den utsatta

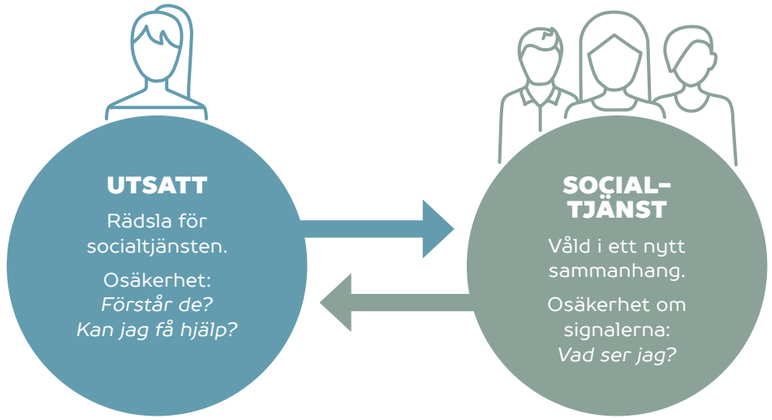
Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att ge barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa skydd (Ds 2011:37). Den ansvarige, HRV-strategen, ansåg att socialtjänsten inte levde upp till sina skyldigheter i denna del och bedömde att arbetet för att förstå den utsattas villkor behövde stärkas. HRV-strategen bedömde att hon behövde möta den utsatta och på det sättet vara med i ärendehanteringen. Även om HRV-strategen var anställd inom socialtjänsten, var detta arbetssätt inte en självklarhet för socialtjänstens handläggare. Dock fick HRV-strategen stöd av socialchefen och den politiska ledningen i detta, och med deras uttryckliga stöd fick detta nya arbetssätt legitimitet inom socialtjänsten.

HRV-strategen uppfattade att mötet mellan socialtjänsten och den utsatta på flera sätt var präglat av osäkerhet. Detta gällde såväl för den utsatta som för socialtjänsten. Den utsatta var osäker på om socialtjänsten skulle förstå henne och ge henne hjälp. Anledningen till denna osäkerhet var bland annat den massmediala kritiken av socialtjänstens hantering i en lång rad ärenden. Även om morden på Pela Atroshi (1999) och på Fadime Sahindal (2002) låg flera år tillbaka i tiden, så var den starka kritiken av socialtjänsten i dessa och liknande ärenden levande. Socialtjänstens brister hade i många fall inneburit att den hjälpsökande flickans situation förvärrades.

Förutom att den utsatta var osäker på om hon skulle få hjälp, var socialtjänstens personal osäker på hur den skulle förstå den utsattas situation och behov. Dessa flickors/unga kvinnors villkor och utsatthet är i flera avseenden annorlunda än de villkor och utsatthet majoriteten av flickor/kvinnor har. Socialtjänsten stod inför en ny social problematik som den hade otillräckliga kunskaper om. Den utmaning socialtjänsten stod inför var både att möta den osäkerhet de utsatta hade, men också den egna osäkerheten. I ett läge där den utsatta inte bara är rädd för sin familj utan också för socialtjänsten, blir socialtjänstens bemötande helt avgörande.

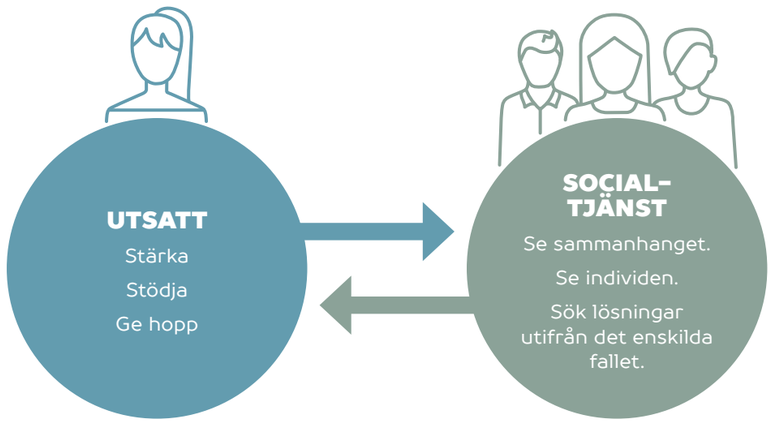
Generellt behöver socialtjänsten möta den unga utifrån hennes medvetenhet, alltså att hon kan känna en stor rädsla och osäkerhet inte bara i förhållande till familjen utan också gentemot socialtjänsten. Säger socialtjänsten till en ungdom som är livrädd för sina föräldrar att den kommer att informera föräldrarna om att hon tagit kontakt med socialtjänsten, så är risken stor att den unga drar sig ur och inte vågar berätta om sina hemförhållanden. Detta är, ur den unga flickans perspektiv, helt felaktigt att göra.

HRV-strategen insåg det problematiska i detta möte och att respektive parts osäkerhet ömsesidigt förstärkte varandra. Båda parter behöver stöd och slutsatsen var att hon, som HRV-strateg, behövde vara närvarande på båda sidor; både för flickans skull och för socialtjänsten.

Figur 1: Utgångspunkten är ett möte där båda parter är osäkra.

Socialtjänsten behövde hjälp med att förstå och se flickans utsatthet samt tolka det flickan säger utifrån hennes villkor. Det var genom att HRV-strategen mötte flickan – oftast som den första kontakten – och var närvarande i socialtjänstens möte med flickan, som flickan vågade stå kvar. En flicka som är utsatt behöver mentalt stöd för att tro att det går att förändra hennes livssituation, att det går att få hjälp. Socialtjänsten behövde stöd för att se flickans sammanhang och utsatthet, och att söka lösningar utifrån det enskilda fallet. Med andra ord behövdes HRV-strategen som en länk för att båda parter skulle våga stå kvar.

Figur 2: Våga stå kvar!

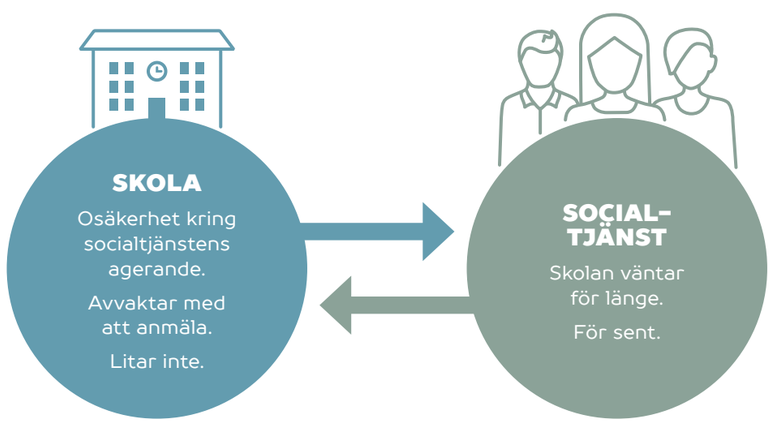
Socialtjänsten behöver i detta läge inför flickan uttrycka att de förstår, ser och skyddar henne. En signal om att socialtjänsten gör det, är att i det första mötet ta flickans yttre säkerhet i förhållande till familj och släkt på största allvar. Detta handlar bland annat om var och när representanter för socialtjänsten träffar henne. Det handlar även om ett yttre skydd så att föräldrar/syskon/ familj/släkt inte ska kunna förstå att flickan är i kontakt med socialtjänsten. Detta är signaler till den utsatta om att socialtjänsten skyddar dig, att ditt liv är viktigt för oss och att vi tänker ge dig ett omfattande stöd.

2.2.2. Samverkansform mellan socialtjänst och skola

Skolpersonal har en daglig kontakt med barn och ungdomar och de har en viktig roll i att kunna identifiera utsatta ungdomar. Skolan har både ett lärande- och ett fostransuppdrag (Skolverket 2011).

När det gäller relationen mellan socialtjänsten och skolan fanns det också brister. Skolpersonal hade erfarenhet av att socialtjänsten inte alltid förstod och hjälpte den utsatta, medan socialtjänsten ansåg att skolan ofta avvaktade för länge med att anmäla till socialtjänsten. Detta är ett ytterligare exempel på en ömsesidig misstänksamhet och osäkerhet som kan förstärka varandra. Svaret på denna förtroendeproblematik mellan skola och socialtjänst var att HRV-strategen blev en länk mellan dem. Den rutin som utvecklades var att skolan både ska göra en anmälan till socialtjänsten och kontakta HRV-strategen så att hon kan träffa flickan.

En ytterligare metod för att överbrygga myndighetspersoners ömsesidiga osäkerhet var att organisera gemensamma utbildningar och skapa en plattform för gemensamt erfarenhetsutbyte.

Figur 3: Skola – socialtjänst: Osäkerhet på båda sidor pga brist på tillit och kunskaper om varandras kunskaper och roller.

2.3. Steg 2: Plattform och organisering av ett gemensamt arbete för socialtjänst, skola, polis och ungdomsmottagning. Detta innefattar såväl lokal som regional nivå.

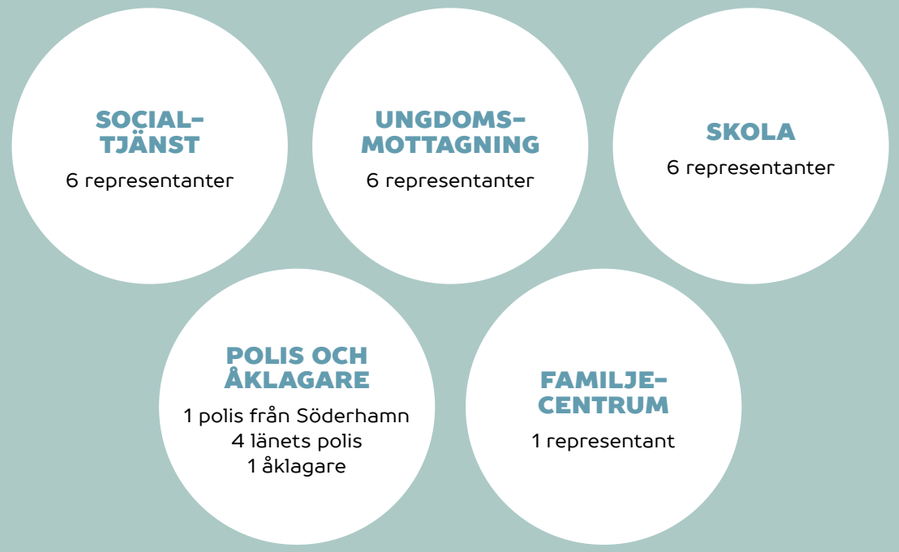
Sammanfattningsvis bestod det metodutvecklande arbetet i **Steg 2** i följande:

- Att stabilisera arbetet genom att en rad strategiska nyckelpersoner/funktioner inom socialtjänst, skola, polis och Ungdomsmottagning fick en gemensam kunskapsbas om de utsattas sammanhang, våldsutsatthet och behov.
- Att etablera samverkan mellan myndigheter på lokal nivå, detta innebar även att HRV-strategen fick en ny roll.
- Att det regionala resursteamet stärktes, dels av utvecklingsarbetet inom Söderhamns kommun, dels genom deltagandet i projektet *Våga göra skillnad*.

2.3.1. Nya kunskaper genom Våga göra skillnad

Kommunens deltagande i det nationella vägledningsprojektet *Våga göra skillnad* innebar en höjning av kunskaperna om målgruppens sammanhang och utsatthet för en lång rad personer inom socialtjänst, skola, ungdomsmottagning och polis. För socialtjänsten betydde deltagandet i projektet en kvalitativ förändring. Enligt HRV-strategen gav *Våga göra skillnad*-projektet: *”En större legitimitet för alla berörda att arbeta med frågan. Det är en enorm skillnad på HRV- arbetet som bedrivs i dag. Alla professioner är engagerade i arbetet.”*

Genom utbildningarna fick deltagarna kunskaper om det sammanhang de utsatta befinner sig i, bland annat skillnaderna mellan en uppfostran i en kollektivistisk och i en individualistisk samhällskultur. Ett annat centralt tema var trauma och hur följderna av trauman kan ta sig uttryck på kort och lång sikt. Ett omhändertagande bör både hjälpa de utsatta med följderna av trauman, och med ett återhämtande av trauman. Det är sålunda fråga om ett mer långsiktigt stöd där de utsatta inte bara får fysiskt skydd mot nya övergrepp och traumatiserande händelsen, utan också social och mental trygghet. De lokala aktörerna, framförallt socialtjänsten, fick en ny ram för att förstå de utsattas beteenden/reaktioner men också vilka slag av insatser de utsatta behöver, bland annat vilka krav som bör ställas på ett skyddat boende. De som deltog i utbildningarna var strategiskt viktiga personer för praktiken. Totalt deltog 22 personer från Söderhamn, vilket framgår av följande figur.

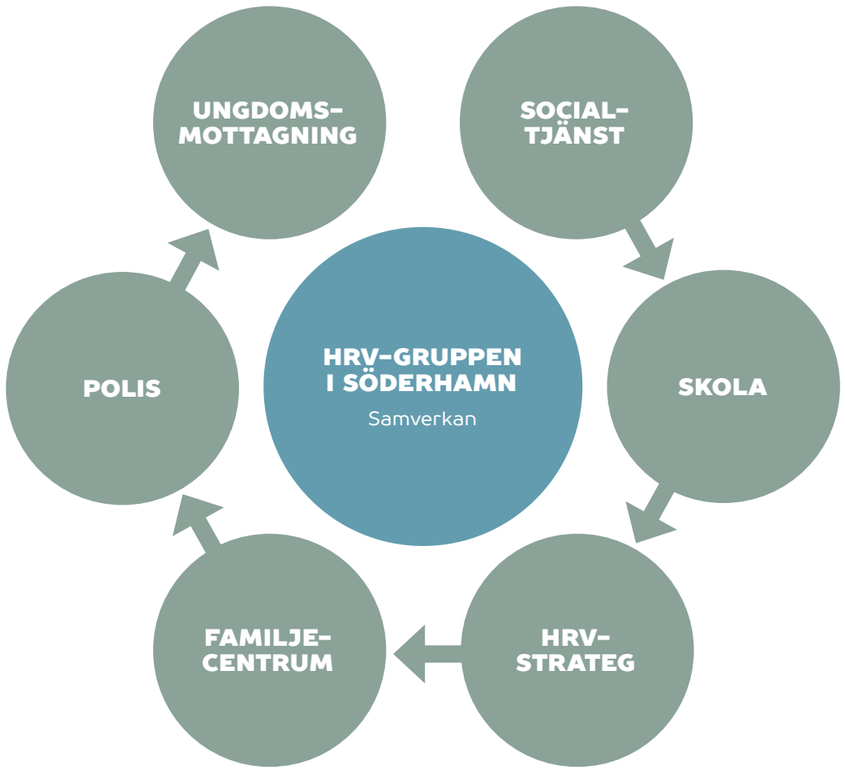

Figur 4: Medverkande på utbildningar inom vägledningsprojektet Våga göra skillnad

2.3.2. Ny organisering på lokal nivå

Utbildningarna inom ramen för projektet *Våga göra skillnad* ledde till organisatoriska påföljder. Ett lokalt samarbetsorgan, HRV- Gruppen i Söderhamn, bildades bestående av anställda inom socialtjänst, polis, skola, Ungdomsmottagning och Familjecentrum. På detta sätt blev det möjligt för socialtjänsten att omgående be andra myndigheter om stöd och hjälp i ärenden. Dessutom fick myndigheterna kunskaper om vad respektive myndighet kan göra och om respektive myndighets sätt att arbeta. Vidare fick HRV-strategen en ny roll; HRV-strategen kom att leda den nya samarbetsorganisationen och involverades, i första hand, i svårare ärenden.

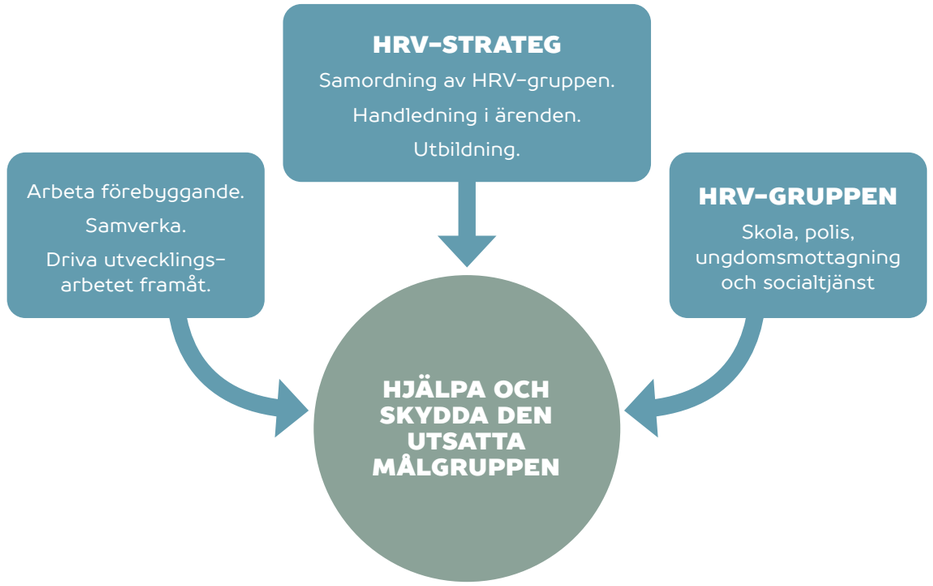
Det lokala samarbetsorganet som etablerades mellan socialtjänst, polis, skola, Ungdomsmottagning och Familjecentrum och som leds av HRV-strategen kan illustreras på följande sätt:

Figur 5: Det lokala samarbetsorganet

Genom de organisatoriska förändringarna på lokal nivå stärktes de utsattas rättigheter och möjligheter att få skydd. Den helhet som den utsatta och socialtjänsten ingår i kan illustreras i figuren nedan.

Figur 6: Mötet utsatta och samhällets insatser

2.3.3. Den regionala organiseringen

År 2009 bildades ett regionalt resursteam i Gävleborgs län och genom det metodutvecklande arbete i Söderhamn kom HRV-strategen att få ett vidgat arbetsområde, nämligen att ha en handledande roll för andra kommuner i länet. Dock fanns det samarbetsproblem mellan kommunala myndigheter och de myndigheter som har ett mer länsövergripande arbetsområde, som polisen. Dessa samarbetsproblem berodde bl.a. på geografiska skillnader och att den kommunala och den regionala verksamheten inte alltid överlappar varandra. Samarbetet med polisen är av strategisk betydelse för socialtjänstens arbete, bland annat är det angeläget att socialtjänsten får återkoppling av polisen i ärenden där socialtjänsten gör en polisanmälan. Dessa samarbetsproblem övervanns steg för steg genom det regionala resursteamet och genom deltagande i projektet *Våga göra skillnad*, som bland annat innebar att poliser från hela länet fick en större kunskapsbas. Utöver detta var det viktigt att HRV-strategen fick en handledande roll i förhållande till andra kommuner i länet.

Samarbetet med polisen har varit mycket värdefullt i det dagliga arbetet på fältet och där polisen kunnat förkorta onödig tidsspillan i det akuta skedet av ett ärende. En kriminalinspektör har sedan något år tillbaka bedrivit utbildning om hedersrelaterat våld och förtryck för polismyndighetens personal.

Kriminalinspektören beskriver utbildningen och dess syfte:

”Min tanke med utbildningen gällande hedersrelaterat våld har hela tiden varit att ge den egna myndighetens personal så god insikt som möjligt i dessa strukturer och bakgrund/historik. Att se till att myndighetens personal (i utvalda delar) på ett adekvat, trovärdigt och engagerat sätt kan ta upp anmälningar samt utreda dessa brott i hedersstrukturen samt, inte minst, verka för att offrens skyddsbehov blir tillgodosedda i initialskedet.”

Kriminalinspektören valde följande utbildningsstruktur:

- Att förstå heder (ur ett historiskt perspektiv fram till idag).
- Klanens uppbyggnad, strukturer och betydelse.
- Klanbeslut och vikten av lojalitet/Kollektivets makt.
- Film: *Mordet i Högsby*, (Kalla Fakta).
- Riktlinjer för initiala polisiära insatser vid en brottsplats (eget utformade ”åtgärdskort” för detta).
- Riktlinjer för initiala åtgärder och frågeställningar för anmälningsupptagare gällande personal vid länskommunikationscentralen och anmälningsupptagare inom myndighetens närpolisstationer. Även för detta ändamål har kriminalinspektören utformat egna ”åtgärdskort”.
- Taktiskt tänkande vid utredning rörande brott i en hederskontext.
- Vikten av att använda ”rätt” tolk. Genomgång av klassificering för tolkar (registrerad, auktoriserad samt rättstolk), med genomgång av problem som kan uppkomma i denna kontext.
- Information om vikten av akut och behovsanpassat skydd för offren av hedersstrukturen samt genomgång av *PATRIARK*.
- Samtal om socialtjänstens betydelse i sammanhanget, mot bakgrund av LVU med mera
- Information om Länsstyrelsen i Gävleborgs läns resursteam i frågor rörande hedersrelaterat våld och förtryck.

Fram till våren 2013 har cirka 180 medarbetare på Polismyndigheten i Gävleborgs län genomgått utbildningen. Varje utbildningstillfälle tar cirka 3,5–4 timmar. Kriminalinspektören har även utarbetat en folder med rubriken *Hedersrelaterat våld och förtryck – En informationsfolder för det akuta/initiala skedet vid misstanke om brott i en hederskontext* (Dandanelle). Denna aktuella folder innehåller checklistor, kriterier, sammanfattning av metodstöd, användarmanualen för *PATRIARK* och information om skyddade boenden. Informationsfoldern har delats ut till den personal som direkt eller genom andra myndigheters anmälningar kommer i kontakt med målgruppen.

Informationsfoldern innehåller följande block:

- En checklista till stöd för anmälningsupptagare i såväl yttre som inre tjänst.
- ”HRV-Patrull”/En checklista för första patrull/patruller på brottsplatsen.
- Fyra kriterier för detektion av hedersrelaterat våld och förtryck.
- Ett axplock ut RPS metodstöd för hedersrelaterat våld och förtryck, *Hedersnormer och hedersrelaterat våld* (2009) med vidhängande egna anteckningar.
- Bedömning av risk för patriarkalt våld med heder som motiv/ *PATRIARK*/användarmanual.
- Information om skyddade boenden för personer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.

Informationsfoldern har i samband med utbildningstillfällena delats ut till personal som har beslutanderätt i ärenden, så som polisiära förundersökningsledare, länsvakthavande befäl, rotelchefer samt till operatörer vid kommunikationscentralen (KC) och personalansvariga för anmälningsupptagning. Dessa ovan nämnda grupper har en nyckelfunktion i sammanhanget då exempelvis personal vid KC och vid anmälningsupptagningen i polisens receptioner är de som med största sannolikhet knyter den alla första kontakten med offer för hederskulturen. Det vill säga om ärendet inte har initierats av skola/socialtjänst och kommit till polisens kännedom via t.ex. ett samråd i Barnahus eller genom annat forum. Även myndigheternas utredningsrotlar har en mycket viktig roll i detta arbete och utbildning bedrivs även för dessa grupper. Vid familjevåldsroteln, där hedersrelaterade ärenden företrädesvis hamnar, bedrivs fortlöpande utbildning och information gällande hedersrelaterat våld och förtryck.

Kriminalinspektören kommenterar arbetet mot HRV:

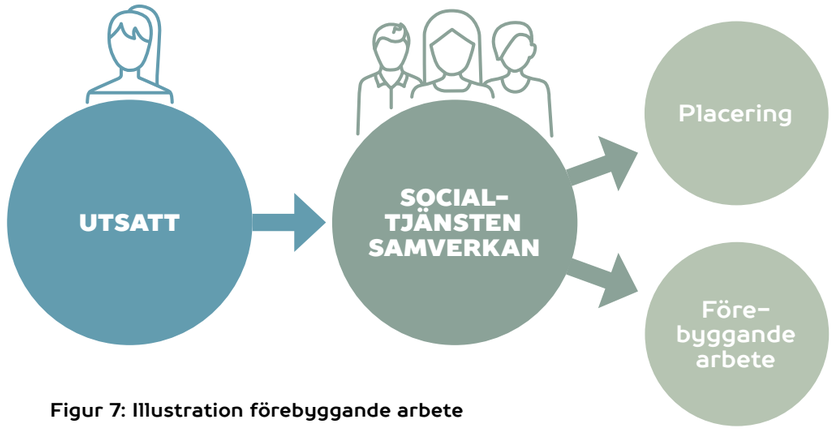
”Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i en utredningskontext är en, för många av våra medarbetare, helt ny och outforskad värld och i mångt och mycket handlar det om att öppna denna värld och ge kollegorna de rätta verktygen. Det handlar också om att förstå vikten av att tänka spegelvänt i förhållande till vårt individbaserade samhälle. I samhällen baserade på kollektivism som det hedersrelaterade är besluten och, där sådant förekommer, brotten, sanktionerade av kollektivet runt gärningsmannen/männen. Målet är att våra medarbetare skall känna sig säkra i att handha dessa ärenden och att på ett trovärdigt sätt, gentemot offren, kunna förmedla kunskap och engagemang och att dessa offer skall få sin sak rättsligt prövad och inte minst, få sin framtid tryggad. Som ett led i detta arbete, att nå dessa mål, är andra aktörer än polisen minst lika viktiga såsom socialtjänst och olika frivilligorganisationer. För att få alla dessa aktörer att dra åt samma håll, se helheten och förstå sambanden och att erbjuda utbildning och kunskap är Länsstyrelsen i Gävleborgs län, genom resursteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck, det kitt som håller samman dessa aktörer och en av de viktigaste länkarna i kedjan.”

2.4. Steg 3: Förebyggande arbete

Sammanfattningsvis bestod det metodutvecklande arbetet i **Steg 3** av följande:

- Att skolpersonal fick en särskild utbildning och att en handlingsplan för skolan utarbetades.
- Att samverkan mellan skola, Ungdomsmottagning och boende för ensamkommande flyktingbarn utvecklades.
- Att denna samverkan stadgas i skolans handlingsplan.

Till följd av handlingsplanen för socialtjänsten, samverkan mellan skola och socialtjänst och sen samverkan mellan alla myndigheter på den kommunala nivån, som hade fokus på utsatta ungdomar och det stöd de behöver, så startades ett utvecklingsarbete för förebyggande arbete.

Figur 7: Illustration förebyggande arbete

2.4.1. Särskild utbildningssatsning för skolpersonalen

2012 tog barn- och utbildningsförvaltningen i Söderhamn beslutet att i samarbete med Länsstyrelsen Östergötland genomföra ytterligare särskilda utbildningsdagar för skolchefer, rektorer och övrig skolpersonal. Totalt 40 personer fick en två-dagars utbildning. Utbildningen tog utgångspunkt i Skolverkets stödmaterial: Till rektor: *Hedersrelaterat våld och förtryck, skolans ansvar och möjligheter* (2010).

Utbildningssatsningen i HRV-frågan för personalen inom kommunens skolor har framförallt lett till en ökad medvetenhet om hur ungdomar kontrolleras och begränsas i sina hemmiljöer. Personalen har blivit mer uppmärksam på mönster och signaler hos de unga, de har kunskap om vilka frågor som är adekvata att ställa i sammanhanget till ungdomarna och man är mer lyhörd för förändringar i elevernas beteende. I allmänhet reagerar lärare idag på information som tidigare passerat utan någon större eftertanke eller reaktion.

Ordförande i förvaltningen, berättar om en händelse som visar en ökad medvetenhet om HRV-mönstret:

”I höstas (2012) pratade jag med en rektor på en skola i kommunen. Ärendet gällde en flicka som inte kom tillbaka direkt vid skolstarten. Vi undrade om hon blivit bortgift under sommaren. Rektorn tog kontakt med föräldrarna och de lovade att hon skulle komma tillbaka om en vecka. Hon återvände, men personalen som hade henne under uppsikt konstaterade att hennes beteende förändrats radikalt från höstterminen.”

Barn- och utbildningsförvaltningen i Söderhamn tog med anledning av den särskilda utbildningssatsningen ett beslut om att arbeta fram en handlingsplan med riktlinjer utifrån HRV för alla skolor i Söderhamns kommun. En arbetsgrupp bildades med rektorer, ledare och personal från skolan och dessa arbetar med detta uppdrag under 2013. Denna handlingsplan omfattar både insatser då en elev behöver stöd och skydd, och skolans pedagogiska arbete. Handlingsplanen presenteras i kapitel 6 som handlar om det förebyggande arbetet i skolan.

”Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i en utredningskontext är en, för många av våra medarbetare, helt ny och outforskad värld och i mångt och mycket handlar det om att öppna denna värld och ge kollegorna de rätta verktygen.”

2.4.2. Ungdomsmottagningen

Ungdomsmottagningen har steg för steg blivit mer och mer involverad i det förebyggande arbetet. Ungdomsmottagningen har haft en central roll för både ungdomar och för personal inom det som i Söderhamns kommun är Familjehälsan. När det gäller ungdomar har Ungdomsmottagningen haft olika riktade insatser till flickor. Det handlar om att personal från Ungdomsmottagningen deltar i undervisningen eller i samtal i skolan och/eller på boenden för ensamkommande ungdomar, och att ungdomar gör besök på Ungdomsmottagningen där de bekantar sig med verksamheten och de möjligheter till stöd och hjälp som de kan få där.

Förutom att Ungdomsmottagningen är i skolor och informerar skolklasser om deras verksamhet har Ungdomsmottagningen riktade insatser till klasser för nyanlända ungdomar, IVIK[3]. För flickor ur dessa klasser har de använt sig av en självstärkande metod, Disa-metoden[4] , för att förebygga stress och depression hos tonårsflickor. De har gruppsamtal med flickor om kropp och sexualitet, bland annat tar de upp könsstympning av flickor. Dessa samtal har bestått av fyra tillfällen, förutom att flickorna fick göra ett besök på Ungdomsmottagningen där barnmorskan informerat och visat olika preventivmedel.

Utöver detta har anställda vid Ungdomsmottagningen besökt samtliga boenden för ensamkommande barn. Det visade sig att intresset var stort och en gruppverksamhet för flickor respektive pojkar startade. Grupperna möts på Ungdomsmottagningen och syftet är att kunna diskutera olika ”känsliga ämnen”.

3. **IVIK –** Introduktionsutbildning för nyanlända elever inom ramen för gymnasieskolans individuella program.
4. **Disa** är en evidensbaserad metod med utgångspunkt i kognitiv beteendeterapi för att förebygga stress och psykisk ohälsa bland tonårstjejer. (Centrum för folkhälsa Stockholms läns landsting).
5. **Amicus** är ett gemensamt namn för tre HVB - boenden med tillsammans 29 platser, dessa ligger organisatoriskt under socialtjänsten. Målgruppen är unga mellan 14–17 år, både asylsökande ungdomar och ungdomar med permanent uppehållstillstånd. Många nyanlända går i förberedelseklasser och på introduktionskurs för invandrare, **IVIK**. Amicus har även en utslussningsverksamhet för ungdomar över 18 år. Runt varje ungdom finns ett stort nätverk; juridiskt ombud, god man, särskild förordnad vårdnadshavare, handläggare på Migrationsverket och socialsekreterare.

2.4.3. Framtidssnack med ensamkommande flyktingbarn och ungdomar – utbildningsmaterial för asylsökande ungdomar

I HRV-strategens uppdrag ingick att bidra till en attitydförändring hos ungdomar som lever med hedersrelaterat våld och förtryck. I diskussioner med socialförvaltningens chefer växte beslutet fram om att arbeta förebyggande hos gruppen ensamkommande flyktingbarn på boendet Amicus[5] i Söderhamn. HRV-strategen är projektledare och har, i samarbete med Amicus, tagit fram ett informations- och utbildningsmaterial för asylsökande ungdomar som kallas *Framtidssnack*. Materialet är indelat i olika teman som: sexualitet, jämställdhet, hedersnormer, mänskliga rättigheter och egna framtidsdrömmar och metoden är studiecirkelns. Ungdomarna delas in i mindre grupper, med tjejer och killar var för sig. Det är framförallt viktigt för flickor att få vara för sig själva. Utöver detta är grupperna indelade utifrån ålder.

2.4.3.1 Mål och syfte med Framtidssnack

Framtidssnack handlar om att underlätta för flickor och pojkar att kunna bli delaktiga i det svenska samhället, bland annat genom att få information om vilka rättigheter och skyldigheter de har och vad dessa konkret betyder för dem. Detta är rättigheter som underlättar för den enskilde att själv få bestämma över sitt liv.

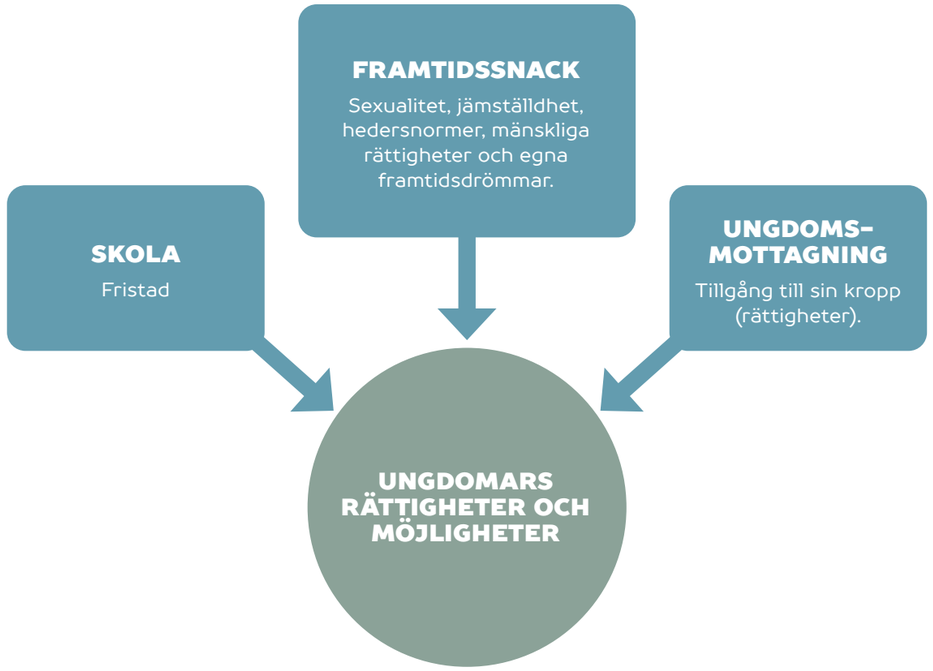
De aktuella ungdomarna är framtidens föräldrar. Ifall de ska kunna bryta mönstret – att det är föräldrar som bestämmer vem deras dotter/son ska gifta sig med, över sin dotters/sons utbildning och yrke, och att dessa ungdomar ska kunna lyckas i sin integreringsprocess, är det av allra största vikt att arbeta förebyggande genom att se dessa ungdomar. *Framtidssnack* är till för att ge dessa ungdomar de rätta verktygen så att de ska få möjlighet att bestämma över sina egna liv i deras nya kontext. Det övergripande syftet är sålunda att skapa förutsättningar för ungdomarna att mobilisera sina egna resurser för att ta makt över sina egna liv och se tillhörigheten i flera kulturer som en tillgång, och att de i sin tur blir förebilder och sprider budskapet vidare till sina vänner och familjer.

Mål och syfte med *Framtidssnack* är att:

- Utveckla metoder som kan användas för att förebygga hedersrelaterat förtryck.
- Stärka ungdomarnas situation i samhället.
- Stärka ungdomarna till att välja sina egna liv.
- Öka förutsättningarna för ett jämställt samhälle.
- Få ungdomarna att inse att de har inflytande och kan känna sig delaktiga i viktiga frågor som rör deras rättigheter.
- Motverka att ungdomar utsätts för hedersrelateradrat förtryck p.g.a. kön eller sexuell läggning.
- Ifrågasätta och diskutera förväntningar och krav på att vara tjej/kille idag.
- Ändra attityden hos de ungdomar som lever efter ett hedersrelaterat tänkande.
- Öka medvetenheten bland ungdomarna om hur samhällets och omgivningens normer påverkar vars och ens livsutrymme.
- Ge alla deltagare möjlighet att diskutera och utforska jämställdhets- och demokratifrågor.
- Ge ungdomarna en chans att diskutera värderingar och normer.
- Ge ungdomarna utrymme att ifrågasätta och diskutera de krav och förväntningar som ställs på dem p.g.a. deras kön.
- Stödja ungdomarna att se sina möjligheter inom utbildning och arbetsmarknad.
- Bidra till att ungdomarna får respekt för allas lika värde.
- Diskutera och utforska vad ett demokratiskt och jämställt samhälle innebär där alla har samma rättigheter och skyldigheter.

Ytterligare ett syfte med projektet är att göra det möjligt för boendepersonalen att utveckla nya och konkreta metoder i det förebyggande arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Boendet Amicus har en viktig roll i det förebyggande arbetet för att motverka alla former av våld och förtryck och nästan all boendepersonal i Söderhamns kommun har fått grundläggande utbildning i HRV, hur man upptäcker problemet, hur man ska agera och vart man vänder sig. Projektet inleddes med en utbildningsdag där HRV-strategen informerade ledning, personal och socialsekreterare på Amicus om hedersrelaterat våld och förtryck. Därefter fick den personal som kommer att leda grupperna handledning i att använda projektmaterialet och ungdomarna fick information om projektet. De ungdomar som har deltagit får titeln hederskonsult och ett diplom.

Figur 8: Förebyggande arbete

DEL 3

Barnets bästa som överordnad princip

3.1. Barn får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling

HRV-strategens och socialtjänstens erfarenheter vad gäller barn och unga som behöver skydd mot hedersrelaterat våld och förtryck är att de behöver vård utanför hemmet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

Relationen mellan barn och vårdnadshavare regleras i Föräldrabalkens (FB) (1949:381) 6 kapitel som inleds med följande bestämmelse:
”Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin egen person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.” (Föräldrabalken 6 kap 1 §)

LVU ger samhället, genom socialtjänsten, legitimitet och skyldighet att gripa in om barn utsätts för:
”…fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet som innebär en påtaglig risk för att den ungas hälsa eller utveckling skadas.” (2 § LVU)

När det gäller fysisk misshandel, hot och/eller tvång som regleras i Brottsbalken är samhällets inställning entydig. Bland annat är det inte en förmildrande omständighet att utövaren är barnets förälder/vårdnadshavare eller annan närstående.

När socialtjänsten tar emot en orosanmälan om att ett barn kan fara illa har socialtjänsten en skyldighet att ta reda på om barnet utsätts för, som det står i föräldrabalken ”…kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling”.

Det första eller de första mötena med den unga, när socialtjänsten ska ta ställning till om en insats behövs, är oerhört viktigt/a. I detta läge ska socialtjänsten göra en förhandsbedömning. Det handlar om att se barnets situation och eventuella utsatthet och att ingripa för att inte förvärra hennes utsatthet eller för att rädda hennes liv. Nedan exemplifierar vi detta första möte; vad den unga berättar och socialtjänstens bedömning av hennes situation/utsatthet. Detta är vad som benämns som förhandsbedömning. (Sol. 11 kap 1 och 2 §§)

3.2. Anmälningar – två exempel

Nedan presenteras två fall av anmälningar som socialtjänsten i Söderhamn haft där det rört sig om flickor utsatta för HRV.

3.2.1. Fall 1

Det kom in en anmälan från en vuxen i flickans bekantskapskrets om att flickan hade utsatts för en våldtäkt och att hon inte vågade berätta om detta för sina föräldrar.

HRV-strategen möter flickan. Flickan har svårt för att prata och HRV-strategen frågar om det är ok med ja-nej frågor. Det är det.

Socialtjänstens bedömning var att flickans svar tydde på att hon utnyttjades sexuellt och våldtogs av flera personer. Detta verkade vara såväl personer i hennes egen ålder som äldre och våldtäkterna skedde både i och utanför hemmet. Hon var rädd och sannolikt hade det hon varit med om varit traumatiserande. Sammanfattningsvis ansåg socialtjänsten att hon var i vad som kan beskrivas som ett dåligt psykiskt tillstånd. Mot denna bakgrund fattades ett beslut om ett omedelbart omhändertagande.

En rad beslut togs. Flickan placerades på ett skyddat boende och därefter kontaktades flickans föräldrar.

FRÅGOR	Ja	Nej	Tyst
Har du blivit våldtagen?	●		
Flera gånger?	●		
Var – utomhus?	●		
Var – inomhus?	●		
Privat bostad?	●		
Hemma?			●
Av bekanta?	●		
Jämnåriga?	●		
Äldre?	●		
Närstående?			●
Har du berättat för dina föräldrar?		●	
Vågar inte?	●		
Arga?	●		
På dig?	●		
Farligt för dig?	●		
Är du rädd?	●		
Länge sedan senast?		●	
Inom 6 mån?	●		
Flera ggr?	●		
Senaste månad?	●		

3.2.2. Fall 2

Det kom in en anmälan från skolan om en flicka som var gravid och som var rädd, hon vågade inte berätta hemma om hennes graviditet. HRV-strategen mötte flicka och hon orkade prata.

Urval av frågor som HRV-strategen ställde till flickan:

- Vem har du haft samlag med?
  Pojkvän
- Vet dina föräldrar om pojkvännen?
  – Nej
- Vet pojkvännen att du är gravid?
  – Nej
- Varför berättar du inte hemma?
  – Min kultur, får inte ha sex före äktenskapet.
- Vad kan hända?
  Förskjuten ... Eller annan bestraffning.
- Vidare berättade hon följande:
  – att min mamma har fött 8 barn.

Socialtjänsten ansåg att flickan varken vågade eller kunde berätta för sina föräldrar att hon var gravid. Ifall hon återvände hem, så skulle mamman förstå att flickan var gravid. Mamman hade själv fött 8 barn och skulle sannolikt känna igen tecken på dotterns graviditet. Utöver detta bedömdes flickan vara rädd och inte ha möjlighet att hantera situationen hemma. I detta läge fattades ett beslut om ett omedelbart omhändertagande bland annat för att flickan var i sådant ”dåligt” tillstånd.

Söderhamns kommuns riktlinjer vid omedelbart omhändertagande:

- Inled utredning enligt 11 kap. 1, 1a och 2 § SoL
- Ordförandebeslut om:
  - Omedelbart omhändertagande
  - Hemlighållande av vistelseadress 14 § LVU
  - Umgängesbegränsning
  - Inga telefonsamtal
  - Inga brev
- Läkarundersökning och rättsläkarintyg
- Polisanmälan
- Underrätta vårdnadshavare

3.3. Utredning och ansökan om vård med stöd av 2 § LVU

HRV-strategen förklarar ordningen som följer sedan ett omhändertagande av den unga skett: *”Oftast är flickorna i lägre åldrar placerade på HVB-hem i början tillsammans med andra flickor tills förvaltningsrätten fastställt ett omhändertagande enligt LVU. När det är fastställt att barnet inte ska återvända hem, börjar vi planera en mer långsiktigt hållbar lösning. Vi försöker hitta ett bra familjehem som matchar ungdomen utifrån dennas behov. Antingen använder vi socialtjänstens egna familjehem som finns över hela Sverige eller så använder vi de familjehem som är kopplade till skyddade boenden som är extra insatta i och har kunskap om HRV-problematiken. Vi placerar aldrig HRV-fall inom länet eftersom det finns en hotbild i dessa fall.”*

När flickorna i de båda ovan nämnda fallen var omhändertagna, fått skydd, informerades vårdnadshavarna (VH). VH erbjöds samtal och hjälp utifrån situationen. Ingen av VH ville ha hjälp, de förnekade även att det fanns ett problem.

I liknande ärenden som fall 1 och fall 2 gör socialtjänsten en hot- och riskbedömning med utgångspunkt i frågorna i *PATRIARK – Bedömning av risk för patriarkalt våld med hedern som motiv* (Belfrage 2005). *”PATRIARK är ett instrument för att kunna göra en hot- och riskbedömning i hedersrelaterade ärenden som bland annat polisen använder. Frågorna vi ställer är bra som en första scanning för att kunna fånga upp de eventuella varningssignaler som vi kan behöva undersöka ytterligare. När det gäller våld i nära relationer och HRV är det olika yttringar. Våld i en nära relation innebär i allmänhet att kvinnan har någon släkting som stöd, däremot är hotbilden i ett HRV-ärende större och det finns risk att en hel släkt är ett hot mot den utsatta.”* (Intervju teamledaren ungdomsgruppen)

I de HRV-ärenden där socialtjänsten tagit beslut om att omedelbart omhänderta den unga enligt LVU, har socialtjänsten samtidigt begärt beslut om kontakt- och umgängesförbud. Det är vanligt att familjens nätverk kontaktar socialtjänsten för att få information och för att komma i kontakt med den utsatta individen. I hot- och riskbedömningen ingår att ta ställning till var ungdomen kan placeras för att inte riskera att hittas av familjen, familjens nätverk eller släktingar. Det gäller att arbeta snabbt i samband med själva placeringen och att blanda in så få människor som möjligt. Den ungas eget riskbeteende vägs också in. Ett obetänksamt mobilsamtal kan räcka för att avslöja vistelseadressen och ett enda samtal till någon i den utsattas familj kan leda till att den unga låter sig övertalas eller skrämmas till att åka hem.

3.3.1. Lyssna och fråga!

Det är viktigt att tänka på att ge flickan möjlighet att själv berätta om sin situation, om vad eller vilka hon/han upplever som ett hot och om vilka lösningar hon/han själv kan hitta. Den ungas berättelse kompletteras med dokumentation från olika professionella, som läkare, lärare eller annan skolpersonal, terapeuter och andra. Det är även angeläget att belysa tidigare våld mot barnet, inklusive mot syskon och även våld mot en förälder. Såväl en sådan probleminventering som en riskbedömning är viktiga för att bedöma skyddsbehovet. Därför är det oerhört viktigt att dokumentera allt som framkommer. När den unga behöver vård utanför hemmet är det socialtjänstens inställning att vården ska ske med stöd av LVU, även om VH accepterar att vården ska ske utanför hemmet och kan ge sitt samtycke till detta. Ett samtycke ska vara seriöst. Samtycket kan inte anses seriöst om VH efter ett omhändertagande förnekar misshandel och problemen i relationerna, om det är av dessa skäl som flickan har omhändertagits.

Mot en sådan bakgrund är föräldrars förnekande av eventuell misshandel och problemen i relationerna mellan flickan och dem, inte trovärdigt. Dessutom behöver den unga vård som föräldrar inte kan avbryta, därför är ett omhändertagande med stöd av LVU nödvändigt för att vården ska fungera och att flickan ska få möjlighet att återhämta sig.

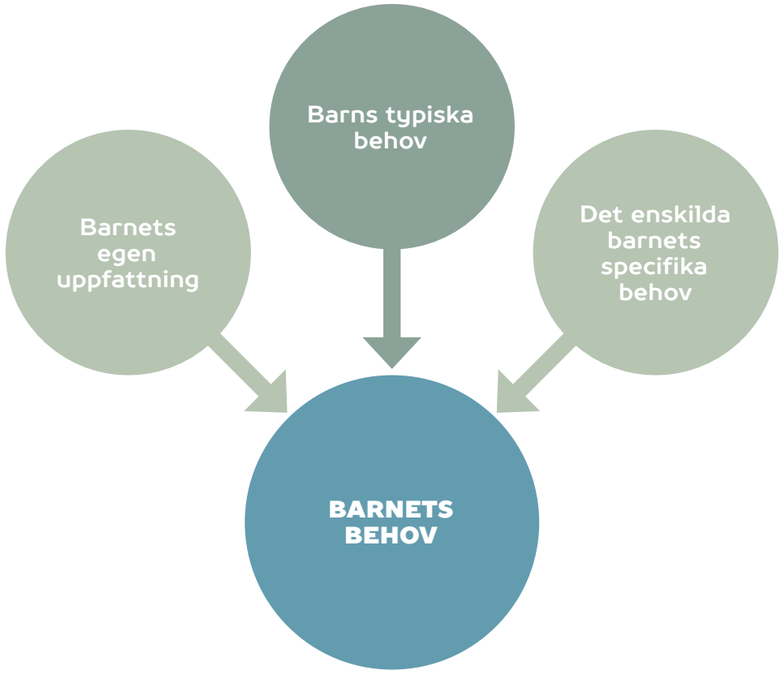
3.4. Principen om barnets bästa överordnad

Enligt Socialstyrelsens handbok, *Barn och unga i familjehem och HVB – Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter* (2013) är principen om barnets bästa den överordnade principen såväl vid utredningen som vid placeringen.

”Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande. Med barn avses varje människa under 18 år.” (1 kap. 2 § SoL)

”Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unga vara avgörande.” (1 § femte stycket LVU)

Bedömningen av barnets behov ska enligt Socialstyrelsen grunda sig både på barnets uppfattning om sina behov och situation och på vuxnas uppfattning. Vuxnas uppfattning kan enligt Socialstyrelsen indelas *…i sådana som rör barn i allmänhet, som beskrivs som barns typiska behov och i barns specifika behov. De senare är knutna till det enskilda barnet* (Socialstyrelsens Handbok 2013 s 123). Barnets behov bör därför bestämmas utifrån följande tre delar.

Figur 9: Barnets behov

När det gäller barn och ungdomar som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck har de – för att använda Socialstyrelsens terminologi – vissa typiska behov.

Vad som kännetecknar dessa barns och ungas utsatthet kan beskrivas i följande att-satser:

- Heder; att ha ett erkännande, uppnås genom kontroll av närstående flickor och unga kvinnors sexualitet. Kärnan i det hedersrelaterade förtrycket är att såväl flickans närstående mäns status, liksom släktens, klanens och stammens är beroende av att hon är oskuld vid äktenskapets ingående.
- Att kontrollen sker på en lång rad olika sätt, som att inte få välja vänner, inte få delta i skol- och fritidsaktiviteter, inte få ha flick-/pojkvän eller att behöva gifta sig i ett barn-, kusin- eller tvångsäktenskap. Kontrollen kan också ske i form av könsstympning.
- Att också pojkar och unga män blir bortgifta. I det vardagliga livet kontrolleras de indirekt genom att behöva kontrollera sina systrar, mödrar och kvinnliga kusiner.
- Att barnuppfostran oftast är auktoritär, vilket bland annat innebär att föräldrarna förväntar sig lydnad från barnens sida och att det är den unga som anses ansvarig för eventuella konflikter; att det är hon/han som har gjort fel.
- Att de hierarkiska strukturerna; den enskilde är underordnad gruppen, att kvinnor, män och äldre bestämmer över yngre är förutsättningar för att traditioner som barn, kusin- och tvångsäktenskap lever vidare och vice versa.
- Att de unga har utsatts för en rad traumatiserande händelser vilka för den enskilda kan leda till en rad långsiktiga följder.
- Att föräldrarna, om de skulle acceptera vård utanför familjen eller ta ställning för ungdomen, dvs. att det är föräldrarna som haft fel, skulle kunna leda till att de isoleras/bestraffas av övrig släkt, klan eller stam. De riskerar samma konsekvenser som den unga i förhållande till sin familj och släkt.

3.5. Principer om barnets bästa i förhållande till andra principer

Att barnets bästa är den överordnade principen för alla insatser som rör barn och ungdomar, innebär att andra principer är underordnad denna. Tolkningen av principen om barnets bästa för gruppen barn och ungdomar som behöver skydd, vård och rehabilitering på grund av hedersrelaterat våld och förtryck, har betydelse för vilka övriga principer som bör läggas till grund för arbetet för denna grupp och därmed också för de principer som inte är aktuella. De senare är principer som, om de tillämpas, kan äventyra såväl skyddet, som vården och rehabiliteringen för barn och unga i målgruppen. I Handboken om socialnämndens ansvar och uppgifter (2013) är Socialstyrelsens utgångspunkt; lagstiftning, andra bindande normer och rättspraxis och det är utifrån detta underlag som de grundläggande principerna för arbetet härleds.

Dessa principer kan mot bakgrund av den aktuella målgruppens behov indelas i två grupper; de som är användbara, dvs. de som motsvarar gruppens behov och de som inte gör det. Det är framförallt de principer som rör vårdnadshavarens medverkan i vården som står i strid med de ungas behov. Med utgångspunkt i handboken indelar vi principerna i de som är användbara för den aktuella målgruppen och de som inte är det. De förra benämner vi som gemensamma och användbara principer.

Översikt: Användbara och icke användbara principer.

Gemensamma, användbara principer	Icke användbara principer
Barnets bästa, överordnad princip	Vårdnadshavarens samtycke
God kvalitet	Närhetsprincipen
God vård	Anhöringprincipen (Återförening)
Barnets rätt till integritet	
Samhällets vårdansvar	
Kontinuitet, flexibilitet	
Samverkan	

Den gemensamma utgångspunkten beträffande de principer som inte är användbara är, som ovan nämnts, att de rör föräldrar/vårdnadshavares samtycke och medverkan i vårdens genomförande. Som ovan beskrivits är hedersrelaterat våld och förtryck en familj- och släktangelägenhet i och med att den ungas beteenden riskerar att försätta inte bara föräldrarna, utan hela familjen och släkten, i vanheder. Även omgivningen utanför släkten berörs genom att den i sin tur kan bestraffa familjen och släkten om den inte återställer hedern. Den unga behöver sålunda skydd mot sina föräldrar, syskon och släkt. Den unga kan också behöva skydd mot en större grupp, som kan vara alla tillhörande samma etniska grupp.

Mot bakgrund av att barnets bästa är den överordnade principen så legitimerar den att en rad principer inte följs. Det innebär att om en av de underordnade principerna är i strid med den aktuella målgruppens behov, så ska de inte användas. Utöver detta har lagstiftaren i en rad avseenden explicit stadgat när principer inte ska användas. Nedan redovisas en genomgång av de rättsliga grunderna för detta. Centralt i detta avseende är 14 § LVU som rör principen om vårdnadshavaren medverkan:

”Socialnämnden har ett ansvar för att den ungas behov av umgänge med föräldrar och vårdnadshavare så långt möjligt tillgodoses. Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vård enligt denna lag, får socialnämnden:

1. Besluta hur den ungas umgänge med vårdnadshavare och med föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller genom avtal skall utövas, eller;
2. Besluta att den ungas vistelseort inte skall röjas för föräldrar eller vårdnadshavare.

Socialnämnden skall minst en gång var tredje månad överväga om ett sådant beslut som avses i andra stycket fortfarande behövs.”
(Lag 2003:406)

Bestämmelsen i andra stycket i denna paragraf innebär att socialnämnden kan, om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården, besluta att den ungas vistelseort inte ska röjas för föräldrar eller vårdnadshavare. Ett sådant beslut kan vara aktuellt när det föreligger ett beslut om umgängesförbud, men även i andra situationer. Paragrafen ger stöd för att nämnden får besluta om att den ungas vistelseort ska hålls hemligt för föräldrarna (Prop. 1989/90:28 s 74; SOSFS 1997:15 (S) Allmänna råd s 76 ff.; Socialstyrelsens Handbok s 144-147).

När det gäller umgängesförbud kan nämnden dels besluta om umgängets omfattning och villkor, dels att umgänge kan förbjudas för en viss tid eller tills vidare. I rättspraxis har konstaterats att varken lagtext eller förarbeten ställer upp några hinder mot totalt umgängesförbud (RÅ 1990 ref. 97).

Även när det gäller själva placeringen är det berättigat att ta hänsyn till barnets behov av skydd mot familj och släkt. Principer som närhetsprincipen och anhörighetsprincipen sätts åt sidan för att inte äventyra den utsattes säkerhet.

3.6. Placering – en fristad

Placeringen ska ge den utsatta en fristad. Socialstyrelsens vägledning om skyddat boende, Fristad från våld – en vägledning om skyddat boende (2013), refererar till Länsstyrelsens Östergötlands vägledning *Våga göra skillnad* (rapport nr: 2011:14) vad gäller de särskilda behov som hedersvåldsutsatta har.

Placeringen ska i flera bemärkelser vara en fristad. Det gäller bland annat det yttre skyddet. Utan att den omhändertagna känner sig säker på att den/de som utsatt henne för våld inte kan få tag i henne kan det vara svårt att slappna av och våga ta till sig att förändringar är möjliga. Den yttre säkerheten måste genomsyra allt arbete, samtidigt är detta inte nog. Att vara fysiskt isolerad är inte läkande.

Den utsatta behöver vara i ett sammanhang där hon får hjälp att hantera följderna av våldsutsattheten och också hjälp att behandla de traumatiska händelser hon utsatts för. Hon behöver social trygghet och psykisk trygghet (Bloom 2000). Det senare sker framförallt genom terapi. Terapin kan vara viktig båda för att hantera följder av våldsutsatthet och trauman men också själva traumat. Även om den unga behöver och vill ha skydd, så kan följderna av de trauman hon utsatts för vara så smärtsamma att den unga inte orkar minnas dem. Hon kanske håller ifrån sig minnena (Herman 1992; Miller 1994; Burke Draucker 2011; Vea 2012). Även om den unga inte vill minnas, så minns kroppen, och den unga kan komma, att i en rad situationer som påminner om traumat/ana, reagera adekvat utifrån traumat men inadekvat utifrån den faktiska situationen. Detta kan såväl den unga som vuxna i hennes omgivning få hjälp att förstå och hantera. Därför är det nödvändigt att terapi sker i ett större sammanhang, det är inte enbart ett möte mellan den unga och terapeuten.

Forskning visar att terapi för återhämtande av posttraumatiskt stress-symptom i sig inte är nog. Den unga bör vara i ett sammanhang som skapar stabilitet och där såväl den unga som terapeuten kan agera tillsammans med andra vuxna. Terapeuten bör ge såväl vuxna i boendet (HVB eller familjehem) som lärare och andra viktiga personer i den ungas vardag handledning så att dessa förstår den ungas behov/situation och agerar på ett adekvat sätt (Cohen et al., 2012).

DEL 4

Fallbeskrivningar

I denna del presenteras fyra fallbeskrivningar, samtliga baserade på HRV-strategens anteckningar och på intervjuer som hon genomfört. Dessa fallbeskrivningar är valda, dels som goda lärande exempel, dels för att visa på olikheterna i situationer och behov som kan förekomma.

Fall 1

4.1. Två tonårssystrar

HRV-strategen kontaktades av en åklagare i länet angående ett fall som snart skulle upp till rättegångsförhandling. En pappa och en styvmamma stod åtalade för att ha misshandlat sina två tonårsdöttrar. Båda föräldrarna var anhållna och de satt häktade i väntan på rättegången medan de båda flickorna hade placerats i ett familjehem. Åklagaren ville att HRV-strategen skulle försöka motivera den äldsta dottern att vittna i rätten om den misshandel hon själv och lillasystern utsatts för eftersom det skulle styrka lillasysterns vittnesmål. Storasystern ville inte berätta och föräldrarna nekade till brott.

Den misshandel som föranlett åtgärder hade uppdagats av en lärare som märkt att lillasystern ryckte till vid lätt beröring. Flickan hade uppvisat utbredda blåmärken på överkroppen och hon avslöjade att både hon och storasystern systematiskt utsattes för kränkningar och grov misshandel av pappan och styvmamman. Läraren agerade och gjorde en polisanmälan. Polisförhöret med lillasystern hölls på Barnahus med videoupptagning. Teknisk bevisning säkrades i form av bilder på skadorna och de olika tillhyggen som använts vid misshandeln beslagtogs. Rättegången skulle ske inom några dagar och HRV-strategen insåg att enda sättet att kunna skapa förtroende på så pass kort tid var att bo med flickorna. Hon flyttade in hos flickorna i familjehemmet och levde med dem dagarna fram till rättegången. Hon ägnade mycket tid till att först prata om vardagliga ämnen och därpå berättade hon om sitt eget liv i förtroendeskapande syfte.

HRV-strategen berättar om det första mötet: ”Jag märkte att lillasystern blev lättad när jag kom. Hon var märkbart orolig för att hennes storasyster skulle behöva flytta tillbaka till föräldrarna efter rättegången, för det skulle även innebära att lillasystern skulle känna sig tvingad att göra detsamma. Lillasystern ville att jag skulle hjälpa storasystern som i det skedet var avvaktande mot mig. Storasystern var lojal mot sin pappa och ville inte avslöja något om deras situation, utan hon påstod att lillasystern ljög och därvid hade förstört deras liv.”

HRV-strategen berättade för storasystern om ett liknande fall med två systrar som varit utsatta för förtryck, kontroll och begränsningar. Hon förklarade för flickan om sin förståelse för den känslomässiga konflikt som kan uppstå i att ha ansvar för sin lillasyster, den lojalitet som fanns för pappan och oron för repressalier mot den biologiska mamman som bodde kvar i Mellanöstern. HRV-strategen berättade vidare för storasystern om den förståelse för de skuld- och skamkänslor som kan uppstå när man går emot sin egen familj och om den rädsla man kan känna när man har lite kunskap om det svenska samhället. Storasystern fick även vetskap om vad som kan hända efter en rättegång.

Storasystern var dock skeptisk till informationen om att någon annan kunde ha upplevt något liknande. Flickan var arg, tuff och bestämd. Hon förnekade bestämt det lillasystern berättat och påstod att hon ljög. HRV-strategen förklarade att hon varken stod på pappans eller socialtjänstens sida, utan på flickornas och berättade vad som kunde hända efter rättegången utifrån båda alternativen, det vill säga, om storasystern vittnade eller ej. Flickan var orolig och trött, hon frågade om pappan, vad som skulle hända med honom och vilket straff han kunde få. På grund av sin traumatisering förstod inte flickorna att det som de utsatts för i familjen var brottsligt, inte heller att det fanns ett ansvar hos svenska myndigheter att skydda barn och ungdomar.

Storasystern berättade slutligen att hon var bortlovad till att gifta sig med sin kusin i hemlandet. HRV-strategen förklarade för flickan att ungdomar med uppehållstillstånd i Sverige inte kan tvingas att gifta sig mot sin vilja. Den informationen hade stor betydelse för storasystern, hon ringde sina farbröder och meddelade att hon inte tänkte gifta sig med sin kusin. Flickan ville även tala med sin biologiska mamma som var kvar i hemlandet och det märktes väl att det fanns en stor sorg i att ha tvingats lämna henne. Flickan hade ända sedan hon var liten känt stort ansvar och försökt skydda sin mamma först, och därefter sin lillasyster. HRV-strategen bestämde sig för att kontakta Röda Korset och där lyckades de få fram mammans telefonnummer. Storasystern fick tillfälle till att prata med sin mamma och därefter fortsatte hennes samtal med HRV-strategen. Sakta men säkert började hon mjukna och känna förtroende.

Under tårar berättade storasystern om hur det var i hemlandet när föräldrarna var gifta med varandra. Både pappan och farbröderna var våldsamma mot både mamman och flickorna. Flickornas liv hade präglats av våld och underkastelse ända sedan de var små. Det var inte ovanligt att pappan tog fram bältet och piskade flickan för att hon serverat fel antal sockerbitar i téet eller för någon annan obetydlig sak. När pappan flyttade till Sverige, gifte han om sig och när han hade bott här i några år skickade han efter flickorna eftersom han i hemlandet hade ensam vårdnad om barnen. Här blev de behandlade som pigor, efter skolan skulle de städa och laga mat hemma eller diska och städa på föräldrarnas restaurang. Flickorna tilläts inte vara med på gymnastiken i skolan, inte ha några fritidsaktiviteter och inte heller följa med på skolresor. Lillasystern ville spela fotboll på fritiden som sina svenska klasskamrater, men det tillät inte föräldrarna.

Flickorna isolerades, de bröts ned mentalt och kränktes verbalt med fula tillmälen och svordomar om deras person. De utsattes godtyckligt för tortyrliknande bestraffningar. Bland annat berättade lillasystern om tillfällen när hon tvingats dricka stora mängder vatten. Men hon förbjöds att gå till toaletten utan att ha städat först och efter att hon utfört det måste hon sedan stå på ett ben med armarna upp i luften tills hon inte längre orkade göra det. När hon föll ihop av utmattning och kissade på sig blev hon misshandlad av styvmamman för det. Lillasystern berättade efteråt för pappan om det som hänt, men styvmamman försvarade sig med att beskriva sitt handlade som en uppfostringsmetod utlöst av flickans beteende. Styvmamman påstod att flickan ljugit, svurit och behandlat styvmamman respektlöst och därmed tog pappan sin hustrus parti.

Under tiden HRV-strategen samtalade med den ena systern kunde familjehemsföräldrarna stötta den andra flickan. Flickorna fick stöd och samtal utifrån sina individuella behov i familjehemmet och av HRV-strategen. De båda systrarna hade märkbart svårt för att kunna formulera sina egna känslomässiga behov och de försökte skydda varandra. Kvällen före rättegången hade storasystern till slut bestämt sig för att hon skulle berätta sanningen om systerns och sin egen livssituation i sitt vittnesmål till rätten. På natten sov HRV-strategen i samma rum som storasystern. Flickan grät, svettades, hade svår ångest och kunde inte sova. På morgonen, dagen för rättegången, var hon trött, handlingsförlamad och hon förmådde inte ens utföra de enklaste saker, hon fick till och med hjälp att ta på sig skorna och jackan. HRV-strategen och familjehemsmamman följde med som stöd när de åkte i bilen och den sista biten fram till tingsrätten fick de poliseskort som skyddsåtgärd.

Väl framme fick storasystern gå in från en ingång på baksidan, sitta i ett separat rum och lyssna till rättegången via högtalare för att slippa konfrontation med föräldrarna. I rätten spelades det videoinspelade förhöret med lillasystern upp. När det var storasysterns tur att gå in i rättssalen mötte hon blickarna från pappans vänner och bekanta från åhörarbänk. HRV-strategen kunde sitta tillsammans med flickan som stödperson och hon placerade sig så att hon avskärmade sikten mot åhörarna. Rådmannen, åklagaren och föräldrarnas försvarsadvokater visade stor hänsyn och flickan berättade till stora delar om övergreppen som utförts av föräldrarna, dock inte allt.

Exempel på stöd och insatser i ett HRV-ärende:

Motiverande stödsamtal, information om den svenska rättsprocessen, efterforskning av anhörig, stöd under rättegången och vid samtal med socialsekreterare, förmedling av kontakt med sjukvård, kurator och volontärverksamhet, uppföljande besök och telefonkontakt. Polisförhöret med videoupptagning. Säkra teknisk bevisning i form av bilder på skadorna och de olika tillhyggen som använts vid misshandeln.

Då det var föräldrarnas tur att förhöras, nekade de till att ha begått något brott. Pappan förklarade att han bara ville skydda sina flickor från dåligt rykte, han var orolig för att de skulle använda droger eller ha pojkvänner. Styvmamman ville uppfostra systrarna till fina flickor med tanke på den dag de ska gifta sig. Pappan och styvmamman pratade båda bra svenska, men hade begärt tolk som tolkade alla de inblandades vittnesförhör. HRV-strategen, som talar båda språken kunde höra att tolken inte översatte flickornas vittnesmål ordagrant, utan mildrade och förskönade berättelsen med syfte att föräldrarna skulle framställas i en bättre dager. HRV-strategen påpekade detta för åklagaren. Senare startades en utredning av tidigare rättegångar där denna tolk anlitats och man upptäckte många brister i översättningen. Tolken miste sin auktorisation och fick rättslig påföljd.

HRV-strategen hade i fortsättningen regelbunden kontakt med flickorna. När domen kom, dömdes pappan till fängelse i ett år och styvmamman fick åtta månaders fängelsestraff. Det blev i och med domen därmed dags att hitta en mer långsiktig placering för flickorna. HRV-strategen kontaktade socialtjänsten för att berätta om flickornas situation, vad de hittills varit med om och vilken form av stöd de behövde. Hon följde med flickorna som stödperson när de skulle träffa sin socialsekreterare för att diskutera den framtida familjehemsplaceringen, men socialsekreteraren var i det läget inte mottaglig för den information som gavs. Det beslutades emellertid att lillasysterns skulle få komma till ett familjehem i länet och storasystern skulle få en egen lägenhet i sin hemstad. HRV-strategen försökte förklara att det fanns en hotbild mot flickorna i närområdet. De behövde placeras längre bort från pappans vänner och bekanta och framförallt behövde båda hjälp med att bearbeta sina traumatiska upplevelser. Även åklagaren och Länsstyrelsens representant försökte påverka beslutet, men det gick inte att ändra.

Lillasystern placerades i ett bra familjehem, hon går idag i gymnasiet och det verkar gå mycket bra för henne. Storasystern hamnade ensam i en enrumslägenhet med försörjningsstöd. I början hade hon en kontaktperson i sin egen ålder som hälsade på henne en gång i månaden.

Kontaktpersonen var inte till någon större hjälp och när den kontakten avslutades ersattes den inte med någon annan. HRV-strategen besökte flickan regelbundet och hon kunde se att flickan var deprimerad. Storasystern var gränslös, självdestruktiv, blev utnyttjad av killar som hon fick kontakt med via internet och uppvisade ett promiskuöst beteende. Hon vände på dygnet och sov hela dagen, periodvis hetsåt och svälte hon sig.

HRV-strategen kommenterar förloppet:

”Jag följde med flickan till sjukhus och där fick hon anti-depressiv medicin. Jag förmedlade kontakt med tjejjouren XX, men hon mådde för dåligt för att klara av det. Hon behövde någon som tog tag i henne för hon orkade det inte själv. Jag fick tag i en kurator som ingick i resursteamet och hon gick in och stöttade med samtal. Jag försökte blidka socialtjänsten, men de lyssnade inte på att jag ansåg att det var en oprofessionell och helt omänsklig placering, när flickan själva verket skulle behövt bo i en familj. I sin utsatthet åkte hon och hälsade på sin pappa i fängelset. Jag blev inte förvånad över hennes handlande eftersom flickan var mycket ensam och utlämnad. Det här var mitt allra första fall och jag hade inte de kunskaper jag har idag.”

Fall 2

4.2. Myndig flicka

En gymnasielärare kontaktade HRV-strategen angående sin oro för en elev. Flickan var nyanländ och hade bott i Sverige under sju månaders tid och gick nu på Introduktionskurs för invandrare (IVIK). Läraren hade noterat att eleven blev kontrollerad och begränsad av sina föräldrar och hon märkte att flickan mådde dåligt. Personalen på skolan hade försökt prata med flickan, men det var problematiskt eftersom en äldre bror som gick i samma klass alltid svarade i flickans ställe. Brodern satt bredvid sin syster varje lektion, tillät inte ens att hon pratade med kamrater, han följde med henne ut på rasten och väntade till och med utanför dörren varje gång när hon var på toaletten. Vid förfrågan samtyckte flickan till att ha ett samtal med HRV-strategen i skolan, men avbokade deras möte två gånger i rad.

HRV-strategen tog hjälp av Integrations- och migrationsenheten, IME, där familjen var ett aktuellt ärende. Flickan fick gå dit i sällskap med någon av sina äldre eller yngre bröder. Flickan var den person i familjen som skötte om familjens myndighetskontakter och hon brukade tolka både samtal och skriftliga handlingar. IME skickade en kallelse till flickan. Till mötet kom HRV-strategen och var redan på plats i rummet när flickan kom. Integrationshandläggaren påpekade för brodern som var med att detta var ett enskilt samtal med flickan, därför fick han vänta i ett annat rum. HRV-strategen informerade på flickans hemspråk vem hon var och hon hjälpte också till med tolkningen. Flickan hade hört talas om HRV-strategen, men hon var negativ och ifrågasättande vid samtalet. Strategen informerade flickan om den oro som fanns angående hennes levnadssituation, talade om vad socialtjänsten är och vad den kan göra för att underlätta människors liv.

HRV-strategen, kommenterar mötet:

”Jag såg att flickan var nervös och orolig. Hon var försvarsberedd hela tiden. Jag gav henne mitt telefonnummer och frågade om vi kunde boka en ny tid med avsikt att bara vi två skulle kunna ha ett samtal. Flickan fick bestämma själv var hon ville träffas. I mina fall har jag utgått från vilken den säkraste platsen är för de utsatta, det kan vara i en park, i skolan eller någon plats de själva väljer.”

Flickan gick med på att träffa HRV-strategen som tog hjälp av skolan för att ordna möten i ett enskilt rum med förevändning att eleven hade skoluppgifter som inte brodern skulle ta del av. Strategen förmådde skolan att flytta brodern till en annan klass, vilket man vanligtvis gör utifrån hur långt eleverna kommit i sina studier. Det var en stor lättnad för flickan, men även för brodern som uttryckte till en lärare hur krävande det varit att sköta sina egna studier och samtidigt bevaka systern. Flickan berättade hur svårt det är i hennes kultur där det är männen som bestämmer. I hemmet får hon sköta hushållet, tvätta, handla, laga mat, städa, ordna med papper och blanketter och mata småsyskonen.

Hemma i Mellanöstern fick hon som barn aldrig gå ut, inte följa med på släktbesök eftersom hon var tvungen att stanna hemma och sköta hushållet och hon fick aldrig leka med någon eller ha kompisar. HRV-strategen ställde detaljerade frågor om flickans livssituation för att få henne att sätta ord på, reflektera och bli medveten om sin livssituation. Strategen berättade i sin tur för flickan om Sverige, den svenska kulturen och berättade om grundläggande mänskliga rättigheter och FN:s barnkonvention.

HRV-strategen berättar om det andra mötet med flickan:

”Jag skrev ut FN:s mänskliga rättigheter på flickans hemspråk från internet och visade henne att även hemlandet har ratificerat barnkonventionen. Flickan gick hem och läste på materialet. Nästa gång vi träffades var hon arg och förtvivlad över att de här rättigheterna hittills inte hade gällt för henne. Vi gick igenom varje artikel tillsammans och reflekterade över vad som stod där. Flickan utvecklades och fick ett större ordförråd på sitt eget språk. Jag visade henne även några hemsidor där hon kunde läsa på hemspråket om kvinnors rättigheter eller att lyssna till musik. Sedan ordnade jag med skolan så att hon fick extra datortid eftersom hon inte fick använda internet eller lyssna på musik hemma. Den unga flickan hade varit utsatt och förtryckt ända sedan hon var liten, hon kom lägst i rangordningen och var inte ens värd luft, men jag märkte att hon ändå ägde ett slags inre rättspatos. Jag var noga med att konkretisera det jag talade om, jag sade inte barns och kvinnors rättigheter, utan jag sade till henne – dina och mina rättigheter.”

HRV-strategen fortsätter med att beskriva den fortlöpande kontakten:

”Trots att flickan till viss del öppnat sig och börjat berätta om sin livssituation, berättade hon aldrig om något fysiskt våld som skulle skett i Sverige. Därför kunde jag inte aktualisera henne som ett ärende hos socialtjänsten, men jag informerade socialsekreterarna löpande utan att nämna hennes namn och hur samtalen med flickan utvecklades. Vi var tre aktörer runt flickan och alla hade samma information, socialtjänsten, skolan och integrationsmyndigheten. Hon hade svårt med tilliten. Men det jag kunde bygga vidare på i relationen var att hon ville fortsätta att träffa mig och att hon ville lära sig allt om Sverige. Min egen önskan var att jag ville stärka hennes självförtroende genom att ge henne mera kunskap.”

När flickan fick mera kunskap om Sverige och det svenska samhället kunde hon själv ta ställning till föräldrarnas påståenden om Sverige. Efterhand började hon uppfatta felaktigheter i föräldrarnas information. Det bidrog till att förtroendet för föräldrarnas information minskade medan förtroendet för skolan, Integrationsenheten och HRV-strategen ökade. Med tiden blev flickan mer öppenhjärtig i samtalen, hon berättade om förtryck och våld hon utsatts för redan som liten. Hon förstod tidigt att hon som flicka var mindre värd än sina bröder. En dag när hon var tolv år gammal hade en pojke tilltalat henne på väg hem från skolan.

Någon av bröderna hade sett detta och skvallrat för föräldrarna och hon blev korsförhörd om händelsen när hon kom hem. De hettade upp en kniv på elden som de brände henne på låret som bestraffning och de hotade henne med att skära av henne tungan om hon gjorde om det igen. Efter det slutade hon prata med andra barn, vare sig det var flickor eller pojkar.

En annan incident som flickan mindes med sorg var ett bröllop som hela hennes familj skulle åka till när hon var i tolvårsåldern. Hon gladde sig och hade gjort allt föräldrarna begärde av henne för att hon inte ville riskera att bli lämnad hemma. Alla gjorde sig i ordning för bröllopet, men precis när de skulle åka sade pappan att hon inte får åka med för att dansa och visa upp sig för män som en hora. Den gången hade flickan känt sig som den minsta i världen, den mest ensammaste och hon bad till Gud att hon skulle få dö. Alla dessa olika händelser och många saker sammanlagda gjorde att hon förstod att hon inte hade något värde. Hon insåg att hon hade levt med kontroll, våld och att hon stod längst ner i rangordningen i familjen.

Pappan bestämde senare att hon skulle få börja i en annan skola, en Koranskola. I den skolan blev hon och de andra eleverna slagna av lärarna. Men hon lärde sig att stå ut. Det fanns andra flickor som var lika hårt kontrollerade som hon, men det fanns de som var friare, de behövde inte ha slöja och de fick träffa kompisar utan att föräldrarna var med. Flickan drömde om ett sådant liv, att få vara som de fria flickorna, hon önskade att hennes föräldrar var snälla och att hon var älskad. Mamman lade sig aldrig i det som försiggick, hon sade överhuvudtaget inte mycket, men föräldrarna hade ofta bråkat och pappan hade slagit mamman vid upprepade tillfällen. Pappan hade även slagit sönerna, han ansåg att pojkarna såg ut som bögar när de bar tajta byxor och att de därför skämde ut honom. Flickan älskade sin mamma, trots hennes passivitet och apatiska beteende och att hon aldrig tog sin dotters parti. De gånger när pappan slog mamman kunde flickan i sin rädsla fantisera om hur hon tog en kniv och stack den i hjärtat på honom.

Sedan familjen kommit till Sverige hade situationen förvärrats av att småbröderna som nu blivit äldre, även de hade i uppdrag att kontrollera och övervaka sin syster. Flickan fick ha mobiltelefon för att kunna redovisa vad hon gjorde för sina föräldrar, men hon fick inte ha tillgång till datorn hemma. Nu visste HRV-strategen mer om kontrollen och begränsningarna i flickans liv, även om hon inte ville berätta om någon misshandel som skett sedan hon kom till Sverige.

HRV-strategen, berättar om nästa steg i flickans ärende:

”På socialsekreterarnas veckovisa ärendeberedning förberedde jag dem på att jag nu kommer att föreslå för flickan att hon får en socialsekreterare och att hennes ärende aktualiseras hos socialtjänsten. Jag informerade därefter flickan och övertygade henne om att jag skulle finnas kvar som stöd. Jag berättade att socialtjänsten var förberedd även om jag inte nämnt hennes namn och att hon som myndig hade rätt till en socialsekreterare. Flickan blev orolig, men jag förklarade att det var bra att hon fick ytterligare en person som stöd och att socialsekreteraren får fatta beslut om insatser eftersom jag inte har befogenhet att göra det. Framförallt fick jag försäkra henne flera gånger om att vi inte tänkte meddela familjen. Först då blev flickan lugn och vi kunde fortsätta med ärendet.”

Förutom kontakten med socialsekreteraren fick den unga flickan två kontaktpersoner från barn- och ungdomscenters behandlingsenhet. Dessa två unga kvinnor träffade flickan och åkte på utflykter utanför Söderhamn. Utflykterna samordnades med hjälp av skolan och kallades studiebesök. Det gjordes alltid en hot- och riskbedömning innan resorna för att hon inte skulle kunna stöta ihop med någon som kände familjen. Flickan fick lära sig att radera samtal från sin mobil och memorera alla kontaktnummer för att inte riskera bli avslöjad när familjen kontrollerade hennes mobil.

Med mera kunskap om det svenska samhället och med mer frihet att få egna upplevelser, blev flickan alltmer ifrågasättande mot föräldrarna. Hon började säga ifrån hemma när hon blev illa behandlad och därför blev situationen besvärligare för henne. Under den här perioden rasade flickan i vikt. Hon var 18 år, men vägde nu bara 42 kg, hon var trött och orkade knappt gå till skolan, vilket innebar att hon började få stor frånvaro. I skolan blev man bekymrad och ordnade ett läkarbesök som socialsekreteraren följde med till. Flickan fick vidareremiss till en mottagning för patienter med ätstörningar och dit följde strategen med.

HRV-strategen, förklarar sitt arbetssätt i den situation hon befann sig i:

”Jag hade förberett psykologen på ätstörningskliniken om flickans situation, om kontrollen, begränsningarna och förtrycket hon var utsatt för. Jag gjorde alltid på samma vis när flickan skulle träffa någon. Jag ville förbereda dem så att de hade information innan de träffade henne.”

Det konstaterades att flickan hade en ätstörning, men inte anorexi och därför tog de inte emot henne på ätstörningskliniken, istället fick hon en remiss till öppna psykiatrin. Där fick hon recept på lugnande och aptitretande läkemedel, ordinerades en tid hos sjuksköterska med specialkompetensens som dietist inom psykiatrin. HRV-strategen kontaktade skolan och integrationshandläggaren med förslag om att flickan skulle få komma ut på praktikplats. Integrationshandläggaren ordnade en praktikplats i fyra veckor på ett sommarcafé utanför hemorten. Flickan sade till sin pappa att hon måste jobba och att det inte var frivilligt. Om hon inte gjorde det skulle familjen inte få pengar eftersom alla ungdomar måste göra praktik under loven. Flickan mådde med tiden slutligen bättre. Hon hade många kontakter att vända sig till, främst HRV-strategen, socialsekreteraren, personalen i skolan, Integrationsmyndigheten och dietisten.

HRV-strategen berättar om vändpunkten i flickans liv:

”En dag sade flickan att hon trodde att hon var redo att flytta. Hon hade testat olika förhållningssätt gentemot familjen, hon hade fogat sig och hon hade sagt ifrån, men ingetdera hade hjälpt. Flickan insåg att de inte skulle ändra sig i familjen, hur hon än gjorde. Trots total underkastelse var de ändå inte nöjda. Vi började därför prata om hennes flytt och hur vi skulle kunna planera den på bästa sätt.”

Socialsekreteraren och HRV-strategen ordnade med plats på ett skyddat boende de hade god erfarenhet av. De hade ordnat hyrbil och avtalat tid med flickan, men hon kom inte för hon hade ångrat sig i sista stund. Hon ville trots det fortsätta samtalen med HRV-strategen.

HRV-strategen beskriver fortsättningen av utvecklingen fram till frigörelsen:

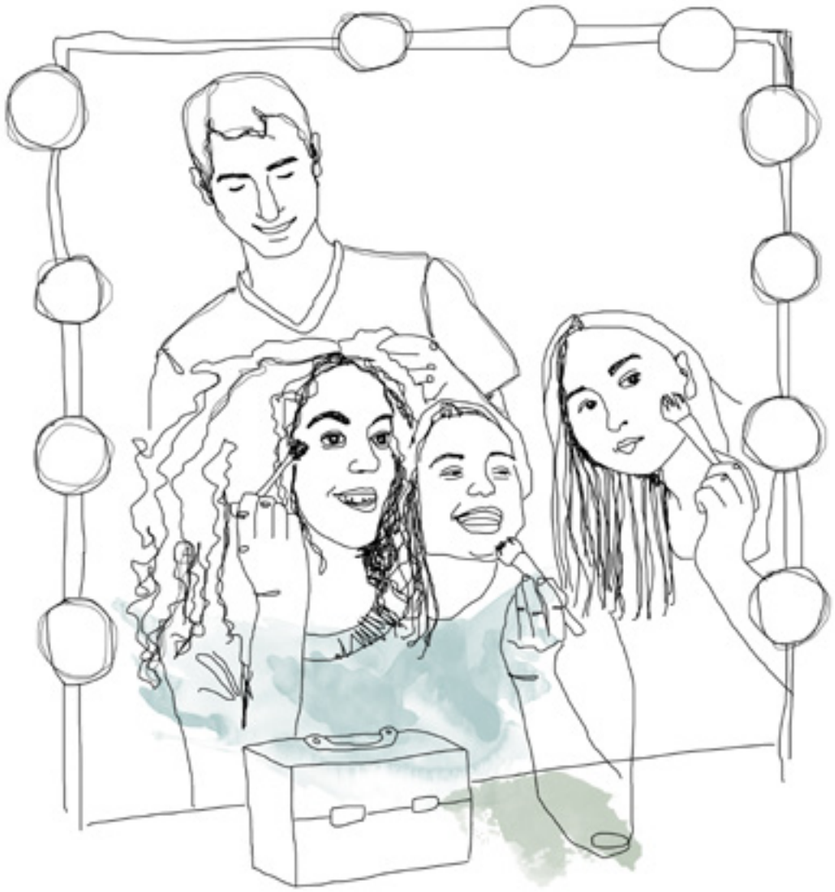
”När flickan kom till vårt samtal var hon skamsen över att hon inte hade fullföljt det vi hade bestämt. Jag sade till henne att hon inte behövde skämmas, därför att det är helt normalt att tveka när man står inför att fatta ett av de största besluten i livet. Det kommer flera tillfällen och jag vet att du kommer att lämna familjen. Du är för stark, har för stor värdighet och känsla för rättvisa för att kunna orka stå ut. Jag tror inte att du vill vara flickan som gifts bort mot sin vilja och får leva med tanken på hur det skulle varit om du hade lämnat familjen.”

Flickan fortsatte att komma till samtal med HRV-strategen och socialsekreteraren och vid varje tillfälle tog hon med sig några ägodelar att förvaras av dem. Hon började sakta men säkert förbereda sin egen flytt. Slutligen kom dagen när allt var arrangerat för flytt igen. Flickan hade plats på ett skyddat boende, hyrbilen stod redo, det fanns en ny avtalad tid och en mötesplats med flickan.

HRV-strategen kommenterar händelseförloppet:

”Socialsekreteraren och jag hade packat hyrbilen med flickans saker, vi väntade vid mötesplatsen, men hon kom inte på utsatt tid. Jag blev orolig för att hon skulle ställa in det igen. Jag ringde henne, hon sade att pappan inte hade tillåtit henne att gå till skolan för hon skulle vara hemma och ta hand om honom. Jag frågade henne om hon ville åka. Hon svarade jakande och jag sade att då åker vi. Jag frågade om hon kunde låtsas gå till tvättstugan i ett ärende så kunde vi hämta upp henne där. Efter 40 minuter kom hon. Det första hon gjorde när hon hoppade in i bilen var att veva ner bilrutan och kasta ut sin niqab, slöjan. Hon undrade då om jag kom ihåg vad hon en gång sagt till mig om det första hon skulle göra om hon någon gång lämnar sin familj, det vill säga att kasta av sin förhatliga slöja. Den var påtvingad och en symbol för mycket svåra händelser i hennes liv.”

”Flickan går i skolan, hon har lärt sig cykla och simma, livet går vidare och hon är på god väg i sin process att bli fri från hederstänkandet.”

Flickan var myndig och hade rätt att göra som hon ville utan att meddela föräldrarna. Men på morgonen hade HRV-strategen ringt skolan, Integrationsenheten och polisen för att informera dem om att hon skulle flytta hemifrån frivilligt. Familjens eftersökningar skulle hädanefter hänvisas till polisen.

HRV-strategen berättar:

”De här flickorna som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, kräver ett långvarigt stöd. Det är aldrig lätt för de här flickorna att bryta med familjen, de känner sorg, skuld och skam, de förtränger det de varit med om och vill tillbaka hem. De börjar försköna bilden av familjen alltmer och försöker hitta fel på socialtjänsten. Eftersom de ofta varit utsatta för brott och trauma sedan barndomen kan ingen boendepersonal bota dem på bara några år, oavsett vilka resurser som sätts in. Processen måste få ha sin gång, det måste få ta tid och vi måste göra vad vi kan för att ta hand om dem. De gånger det blir fel, när flickorna flyr tillbaka hem eller kontaktar familjerna, det är när ångesten och mardrömmarna kommer. Ofta lider de av posttraumatiskt stressyndrom och de får flashbacks. Om vi inte tar hand om dem och deras upplevelser, är det givet att de flyr tillbaka till det enda de känner till. Även om flickan är tjugo eller trettio år gammal kan hon till sättet vara som ett barn. Hon har aldrig fått fatta ett eget beslut, fått ta plats, lärt sig argumentera, tänka, ha åsikter, diskutera eller säga ifrån. De behöver mycket hjälp och personal dygnet runt. Samtidigt kan dessa flickor vara oerhört starka personer. Om det är tusentals som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck är det kanske bara ett tiotal som vågar lämna. Man måste se det starka inom dem och arbeta vidare med det. Det är en känslig balansgång och därför krävs det kompetent personal som förstår detta.”

HRV-strategen berättar avslutningsvis om hur ärendet med flickan som flyttade från sin familj avlöpte:

”Idag har flickan varit placerad i över ett år. Det har varit en tuff resa för henne. Hon har längtat och saknat sin familj, ångrat sitt beslut att lämna familjen och tagit tillbaka det. Samtidigt säger hon att detta var det enda rätta att göra för henne. Hon förstår vad det skulle innebära att träffa familjen igen, hon skulle riskera sitt liv utan någon som helst tvekan. Det är i första hand vår bedömning och hon uttrycker samma sak själv. Flickan går i skolan, hon har lärt sig cykla och simma, livet går vidare och hon är på god väg i sin process att bli fri från hederstänkandet. Fallet var svårt, det tog lång tid innan hon vågade visa förtroende och berätta för oss. Men det var ett gott samarbete mellan socialtjänsten, skolan, Integrationsenheten, polisen och landstinget. Vi hade ett gemensamt förhållningssätt i och med att vi var noggranna med att visa respekt för flickan, vi lyssnade på hennes åsikter, vi lät henne komma med förslag, men samtidigt gav vi råd, lösningar och vi kom med konstruktiva förslag.”

Exempel på stöd och insatser i ärendet:

Motiverande stödsamtal, information om den svenska lagstiftningen och barnkonventionen, hjälp till att få eget livsutrymme (egen datortid i skolan och praktikplats), stöd vid kontakt med sjukvård, dietist, kontaktpersoner, skyddat boende, uppföljande besök och telefonkontakt.

Fall 3

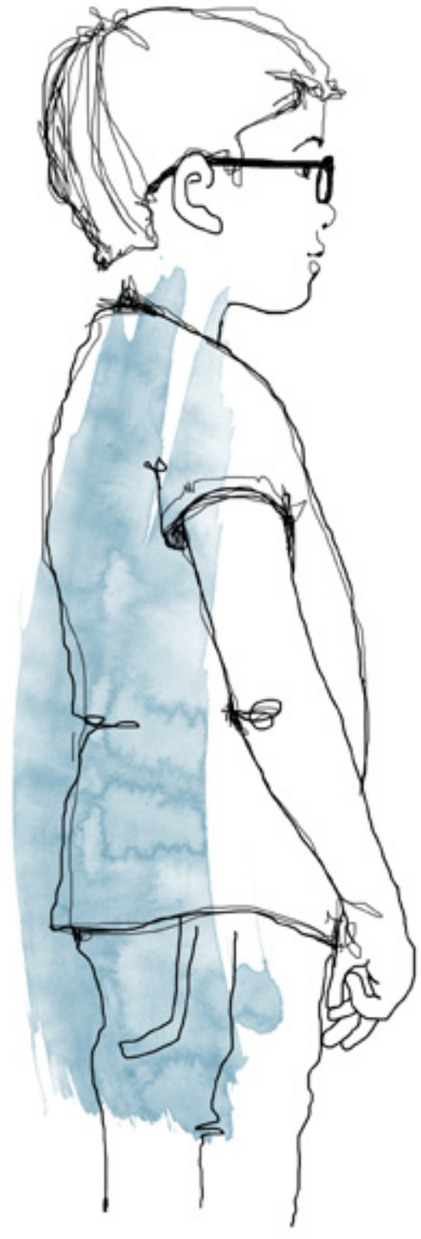
4.3. Mamma med två barn, HRV–problematik i en pågående asylprocess

En kurator på asylhälsan kontaktade HRV-strategen, angående en kvinna som mådde dåligt och var i behov av stödsamtal. Kvinnan var i trettioårsåldern, kom från ett land i Nordafrika, hon hade varit i Sverige några månader och hon sökte asyl för sig och sina tonåriga barn. HRV- strategen träffade kvinnan som berättade sin historia på hemspråket. Kvinnan hade blivit bortgift i 12–13 års ålder till en man som utsatte henne för psykisk och fysisk misshandel. Hon hade bevis på hela sin kropp, i form av brännmärken och knivskador. Kvinnan fick nog när mannen började ge sig på deras gemensamma barn, han misshandlade dem med bälten, träpinnar och förbjöd dem att äta mat. Mamman hade inget stöd från sin släkt eftersom hennes föräldrar dog när hon var liten. Hon och hennes syskon uppfostrades av deras mormor som även hon dog tidigt, vilket medförde att hon giftets bort för att ingen kunde ta hand om henne. Hennes man var mycket äldre och hans familj anklagade henne för att inte ha varit oskuld vid giftermålet eftersom hon inte blev gravid fort nog i början av äktenskapet.

Det som fick kvinnan att vilja fly var när maken kom hem med en 42-årig man och meddelade att han tänkte gifta bort deras dotter, då 11 år, med den tilltänkte mannen. Kvinnan protesterade, dottern grät och båda utsattes för misshandel. De kastades sedan in i ett rum i huset där de blev inlåsta utan mat i flera dagar. Efter den händelsen försökte kvinnan desperat få ihop pengar för att kunna fly. Till sist lyckades hon fly med barnen och hamnade i Sverige. Sedan de kom till Sverige hade barnen fått börja skola, de träffade andra människor och fick en ny och bättre vardag. Men kvinnan hade inget sammanhang att gå till och kände sig ensam i landet.

HRV-strategen berättar om deras etablerande av kontakt:

”Kvinnan fick förtroende för mig, hon tyckte det var skönt att någon lyssnade utan att fördöma och som även pratade hennes språk. Kvinnan sade till mig att hon kände att jag var på kvinnans och inte mannens sida. Vi gjorde en anmälan så att barnen registrerades hos socialtjänstens barngrupp grundat på att barnen hade utsatts för och även bevittnat våld. Barnen fick lekterapi av personal som jobbat med flyktingbarn under många år. Mamman gick hos en kurator och ville också fortsätta samtalskontakten med mig. Jag gick runt i samhället med kvinnan och visade henne var polisen höll till, var kvinnojouren var belägen och vad man gör för olika hjälpinsatser. Vi pratade också om hennes rättigheter och skyldigheter.”

Familjen fick avslag på sin asylansökan och skulle utvisas. HRV-strategen som hade lärt känna kvinnan upptäckte att hon inte berättat om vissa saker i sin asylansökan därför att hon inte hade förstått vilken information som var viktig i asylprocessen. Hon hade till exempel inte berättat om att hon i hemlandet hade blivit så svårt misshandlad att hon därför fick vårdas på sjukhus en längre tid. Kvinnan hade recept och handlingar kvar från sjukhuset som kunde stärka hennes berättelse. De visade vilken tid hon vårdats på sjukhuset och vilka skador hon haft även om de inte berättade varför.

HRV-strategen kommenterar uppgifterna som framkommit:

”Jag kontaktade Migrationsverket och berättade att ny information tillkommit och att de måste se på ärendet utifrån ett hedersrelaterat perspektiv och förstå vad som kommer att hända om familjen utvisas, både kvinnan och flickan riskerar att utsättas för hedersmord. Jag hade många samtal med handläggarna på Migrationsverket. Detta gav i sig kvinnan lite hopp och styrka.”

Kvinnan levde mycket isolerad i Sverige, hon vågade inte ha kontakt med andra nordafrikanska kvinnor av rädsla för att få sin identitet och vistelsenation avslöjad och vidarebefordrad till maken i hemlandet. HRV-strategen förmedlade kontakt med volontärer från Röda Korset som kunde besöka kvinnan i hemmet. En dag ringde kvinnojouren till HRV-strategen och berättade att familjen sökt akut skydd och bott hos dem över helgen. Det som hade hänt var att kvinnan hade varit ute och handlat mat och på väg till bussen hade någon ropat hennes namn. Det var en bekant till henne och maken som de känt i hemlandet som hade känt igen henne. Då förstod hon att hennes man skulle få reda på var hon befann sig.

Socialtjänsten placerade kvinnan och barnet på skyddat boende i en annan kommun. Det var ett skyddat boende där det fanns särskild HRV-kompetens, personer som talar kvinnans hemspråk och personal dygnet runt. Där fanns det kompetens hos personalen att arbeta med mammans traumatiska upplevelser och de kunde även arbeta med barnen utifrån olika metoder och med lekterapi. HRV-strategen och utredningsansvarig socialsekreterare kontaktade det skyddade boendet, berättade hur uppdraget såg ut, vilket stöd som behövdes i det akuta skedet och om behovet av ett mer långsiktigt stöd. När kvinnan och hennes barn var i trygghet i det skyddade boendet kom en stark reaktion. Kvinnan blev apatisk, kunde inte äta eller sova, inte ta hand om sina barn, hon var ledsen, rädd och kände förtvivlan inför framtiden. Personalen fanns till hands hela tiden och stöttade alla tre individuellt.

HRV-strategen, berättar om vikten av att se till barnens behov:

”Det är viktigt att varje barn utreds enskilt för att ta reda på varje barns individuella behov. Jag hade fortsatt samtalskontakt med mamman och besökte henne och barnen i det skyddade boendet. Det mest brådskande och akuta var att försöka hjälpa mamman i asylprocessen. Jag hade samtal med kvinnans advokat och möten med Migrationsverket.”

Mamman och barnen kallades till intervju/för- hör vid Migrationsverket för att höras om de nya omständigheterna som framkommit. Personal från boendet följde med dem dit som stöd. Efter några veckor kom beslutet att mamman och barnen fick permanent uppehållstillstånd i Sverige. De har nu varit i Sverige i över två år. I och med beslutet fick de andra rättigheter till skyddsåtgärder, de kunde till exempel ansöka om sekretessmarkering hos Skatteverket så att familjen inte går att spåra. Kvinnan ville flytta till ett eget boende tillsammans med barnen direkt efter beslutet, men HRV-strategen och socialtjänsten avrådde, det var viktigt att se att kvinnan mådde bra under en längre period. Efter cirka ett och ett halvt år i det skyddade boendet mådde familjen så pass bra att de kunde flytta till ett eget boende.

HRV-strategen kommenterar ärendet:

”Det jag gjorde under hela den här tiden var att försöka ge kvinnan framtidshopp under våra samtal. Jag fick henne att tänka på hur det skulle bli sedan, när hon kunde gå till SFI och lära sig svenska eller ta körkort. Detta har varit viktigt i alla ärenden med alla dem jag mött, att inge hopp, att berätta att det går att leva på ett annat sätt och att det finns en annan verklighet. Jag har berättat att de har rättigheter och jag har visat var jag står i mitt agerande. De har testat mig i frågor om rättigheter och skyldigheter från ett kulturellt perspektiv. Min utgångspunkt har alltid varit svensk lag, mänskliga rättigheter och barnkonventionen. Jag har tagit stark ställning mot hederstänkandet och för deras mänskliga rättigheter. Vi har haft heta diskussioner, men jag har vidhållit att det inte spelar någon roll vad släkten eller religionen säger, det gällde i ditt land med den kulturen, men nu finns du i ett annat sammanhang. Då har de sagt till mig att du själv kommer från ett land med den kulturen. Jag svarar dem då att det är på grund av det jag sett som jag vet att det går att leva på ett annat sätt. Jag är ett levande bevis på det. Det går att ta sig ur det hedersrelaterade våldet och förtrycket och stå på egna ben.”

Exempel på stöd och insatser i samband med permanent uppehållstillstånd:

Stödsamtal (med fördel på hemspråket), volontärstöd, förmedla kontakter, praktiskt stöd i vardagen, stöd i kontakter med myndigheter, stöd i asylprocessen och vid flytt. Lekterapi för och utredning av barnen. Visa var myndigheter är belägna och deras syfte, var kvinnojouren är belägen och vad man gör för olika hjälpinsatser.

Fall 4

4.4. Mamma med sex barn, HRV-problematik i asylprocessen

En kvinna från en annan kommun hade tillsammans med sina barn flyttat till kommunen. Kvinnan var i trettioårsåldern och hade fem barn i åldrarna ett till elva år. Hon kom ursprungligen från Mellanöstern, men hade flytt till Sverige. Här hade hon bott tillsammans med sin make som misshandlade henne och barnen. En dag hade en förbipasserande uppmärksammat kvinnan som satt i en park och grät förtvivlat. Barnen och kvinnan hjälptes åt att berätta vad de utsattes för. Kvinnan fick hjälp att kontakta myndigheterna och det gjordes en polisanmälan. Mannen dömdes till ett och ett halvt års fängelse för flera brott och därefter utvisning. Kvinnan och barnen flyttade i samband med domen från den kommun de bodde i till en egen lägenhet.

De hade ett utvisningsbeslut som stoppades tillfälligt i samband med rättegången och i väntan på dom mot mannen. Men beslutet stod fast, efter mannens fängelsestraff skulle hela familjen utvisas till Mellanöstern. HRV-strategen kontaktade kvinnans advokat, Migrationsverket, Röda Korset och alla de instanser som varit inkopplade, för att samla information om ärendet.

HRV-strategen berättar:

”Jag såg att det fanns stora luckor i bedömningen. Det var inte uttryckt i klartext att risken för hedersmord fanns om kvinnan utvisas. Jag hade telefonmöten med olika instanser och satte igång en ny process, grundad på vad som kan hända utifrån HRV-perspektivet. Jag skrev intyg och bedömningar till Migrationsverket om vad kvinnan och barnen varit utsatta för och vad som kunde riskera att hända vid utvisning till hemlandet. Migrationsdomstolen godkände att ta upp ärendet på nytt. Det innebar att vi ansökte om verkställighetshinder av utvisningen grundat på att nya omständigheter har framkommit som kräver fördjupade bedömningar. Det gick tre månader. Mamman mådde mycket dåligt under den tiden. Stödpersoner från Röda Korset och socialtjänsten gick dit, två personer i skift, nästan dygnet runt, för att finnas där till hjälp för mamman och de fem barnen. Vi hyrde in personer från ett bemanningsföretag som hjälpte till med städning och matlagning, kvinnan fick också stödsamtal med kurator. Vi var många inblandade som samverkade.”

Exempel på stöd och insatser i samband med permanent uppehållstillstånd:

Stödsamtal, volontärstöd, praktiskt stöd i vardagen, stöd i kontakter med myndigheter, stöd i asyl processen och vid flytt.

”Vi var många inblandade som samverkade.”

När beskedet om permanent uppehållstillstånd kom från Migrationsverket, framförde HRV-strategen beskedet till kvinnan som bara skrek rakt ut och svimmade av sinnesrörelse i sin glädje över permanent uppehållstillstånd. Mamman och barnen stannade i Söderhamn ett tag, men ville sedan flytta till en större stad där de kunde vara mer anonyma.

HRV-strategen förklarar processen omkring ett permanent uppehållstillstånd:

”När man får permanent uppehållstillstånd ställer Migrationsverket frågan var man önskar bo. Vi tittade på en rad olika kommuner tillsammans med kvinnan, vi undersökte skolor, hälso- och sjukvård, socialtjänst och kvinnojourer. Vi hade fyra förslag på ställen som kunde passa kvinnan och barnen av säkerhetsskäl och Migrationsverket började titta på de fyra kommunerna. I en av dem fick hon en bostad och dit flyttade kvinnan med sina fem barn. Jag fick kvinnans tillåtelse att kontakta socialtjänsten i den kommun hon flyttade till, vilken var en större kommun. Jag berättade om bakgrunden och såg till att de ansökte om sekretessmarkering. Även om mannen utvisats hade han vänner och bekanta som bodde kvar i Sverige. Jag åkte och hälsade på kvinnan och barnen i början. Vi hade regelbunden kontakt en längre tid och jag ringde ibland och hörde mig för hur det gick för henne.”

HRV-strategen har varit tvungen att sätta sig in i olika instansers rutiner och sätt att arbeta för att kunna hjälpa sina klienter. Hon har ägnat tid åt att sätta sig in i utlänningslagen, Migrationsverkets arbete och själva asylprocessen. Strategen har också hjälpt klienten att samla in intyg, haft kontakter med advokater och bevakat ärendegången hos olika advokater och olika myndigheter för klientens räkning.

HRV-strategen förklarar sitt sätt att arbeta med ärenden:

”Jag har jobbat dag och natt vissa perioder. Min mobil har varit på hela tiden och i början kunde någon ringa klockan tre på natten. Det var inte hållbart i längden, jag blev trött och sliten, men för att kunna förmedla trygghet har jag försökt vara tillgänglig. Speciellt i samband med flytt har jag velat visa klienterna att de inte är bortglömda för att de flyttat från kommunen. Kontakten är alltid intensiv i början av ett ärende och trappas sedan ner successivt.”

DEL 5

Hur kan skolan arbeta?
Särskilt om skolans förebyggande arbete

5.1. Hur kan skolan arbeta?

Denna fråga ställer Skolverket i stödmaterialet *Till Rektor: Hedersrelaterat våld och förtryck. Skolans ansvar och bemötande.* (2010). Svaret är enligt Skolverket:

”Skolan är en central plats för alla barn och ungdomar. För flickor och pojkar som är utsatta är familjens kontroller är skolan ofta en oas, en plats att längta till, ett liv utanför familjen – men också en plats där ”allt” ska hända mellan åtta på morgonen till fyra på eftermiddagen. Hur kan då skolan även arbeta med frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck? Skolverket ser det som ett arbete på tre nivåer, där skolpersonalen ofta behöver arbeta parallellt.

1.Att nå alla flickor och flickor i skolan och deras föräldrar

2.Att upptäcka utsatthet hos flickor och pojkar

3.Att ge stöd och skydd i akuta situationer

När det gäller samhällets insatser kring hedersrelaterat våld och förtryck har fokus ofta varit på den akuta situationen som ofta innebär skyddat boende. Men de två första nivåerna, som handlar om det främjande och förebyggande arbetet, är i högsta centrala för skolan. Här kan skolan göra åtskilligt för att stärka elevers psykiska hälsa och också tidigt skapa förtroendefulla kontakter med föräldrar.” (Skolverket 2010 s 11)

5.2. Skolans läroplan

Utgångspunkten för Barn- och utbildningsnämnden i Söderhamns kommuns handlingsplan för skolan, hedersrelaterat våld – HRV, är följande bestämmelse i läroplanen för den obligatoriska skolan.

”Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.” (Lgr 11, s. 7)

Denna formulering är central när det gäller att förstå skolans fostransuppdrag. Skolan ska se den enskilda eleven utifrån hans/hennes förutsättningar och oberoende av föräldrars bakgrund. Vidare ska han/hon ges möjlighet att ”finna sin unika egenart”, vilket ska ske ”i ansvarig frihet”.

Den senare formuleringen rör frihet och ansvar där ansvar utvecklas genom frihet. Målet med elevens utveckling är att han/hon ska kunna delta i samhällslivet (Grønlien-Zetterqvist 2014).

Med stöd av denna formulering konkretiseras skolans handlingsplan. Den rör det pedagogiska arbetet, den rör elevens rätt att gå i skolan och elevens rätt till kunskaper och förståelse, inte bara om samhället men också om sig själv.

5.3. Skolans pedagogiska arbete

Enligt Söderhamns handlingsplan för skola ska formuleringen ovan i läroplanen:

”…vara väl förankrad i all undervisning. Det är viktigt att vi som arbetar med barn och unga talar om vad en demokrati innebär, så tidigt som möjligt när eleven börjar skolan; att det handlar om rättigheter och skyldigheter, utifrån våra svenska lagar, barnkonventionen och de mänskliga rättigheterna. Vi talar om alla människors lika värde – mäns och kvinnors. Det är också viktigt att beskriva hur det svenska samhället ser ut idag, jämfört med hur det såg ut för 100 år sedan. Detta för att eleverna ska kunna se likheter och skillnader och förstå den utveckling som skett och att en sådan är möjlig.”

För att implementera detta i undervisningen har lärare i Söderhamn under några år bedrivit ett pedagogiskt utvecklingsarbete för att möjliggöra för alla elever, oavsett bakgrund och erfarenheter, att kunna känna igen sig i och tolka skönlitterära berättelser för barn. När det gäller att förstå förändringar i Sverige ur ett 100-årigt perspektiv har barnböcker som skildrar denna period används – från böcker av Elsa Beskow till Astrid Lindgren. Skolorna har också utvecklat skolbiblioteket så att det har böcker som ger alla elever möjligheter till igenkännande, och till att förstå samhällsutvecklingen i Sverige fram till där Sverige står idag vad gäller barns, ungdomars och vuxnas rättigheter (Bilaga 2).

5.4. Särskilt om individens rättigheter

När det gäller individens rättigheter så tas detta upp enligt handlingsplanen i undervisningen med utgångspunkt i konventioner som barnkonventionen och i svensk lag. Ett område som lyfts upp explicit i handlingsplanen rör flickors sexualitet och rätt till sin egen kropp. Inom detta område tar handlingsplanen upp en rad frågor, som flickors rätt till abort och preventionsmedel, rätten att själv få bestämma om hon vill bära slöja och rätten till skydd mot könsstympning. Nedan presenteras utdrag ur handlingsplanen.

”Ungdomar har rätt till preventivmedel utan föräldrars tillstånd. Ungdomsmottagning, sjukvård eller andra offentliga myndigheter som informerar och ger ungdomar preventivmedel är inte skyldiga att informera den ungas vårdnadshavare om detta. Detta gäller exempelvis vid utskrivning av p-piller till flickor.”

”Rätten till abort är i Sverige oberoende av ålder. Det föreligger ingen skyldighet för sjukvården eller andra myndigheter som skolan att informera föräldrar om en flicka är gravid. Det samma gäller hennes aborträtt. Den är inte villkorad av vårdnadshavarna. I ett fall där en ung flicka för andra gången genomförde en abort yttrade JO att myndigheter i det aktuella fallet borde ha informerat vårdnadshavaren om detta bedömdes skulle kunna vara ett stöd för flickan. Mot denna bakgrund kan det i ärenden där flickan lever med hedersrelaterade familjenormer innebära en stor risk för flickan att informera vårdnadshavaren.”

”Slöjan räknas som ett religiöst plagg som elever får bära i skolan. Detta följer av principen om religionsfrihet och räknas sålunda som en angelägenhet som berör barn och vårdnadshavare. Slöjan kan bli en angelägenhet för skolan om slöjan (som niquab eller burqua) kan anses vara ett hinder i undervisningen. Då bör skolan ta upp detta både med vårdnadshavaren och eleven.”

”Slöjan kan också bli en angelägenhet för skolan om slöjan för den enskilda eleven blir ett problem. Detta kan exempelvis vara fallet om eleven mobbas av andra för att hon bär slöja. Det kan också vara fallet om eleven inte vill bära slöjan och detta är ett krav hemifrån. Det senare kan exempelvis leda till att eleven om hon i skolan tar av sig slöjan kan få problem hemma. Situationer som dessa kan bli en angelägenhet för skolans elevvårdsteam. I övrigt är det skolans angelägenhet att på olika sätt belysa slöjans roll i historiska och nutida sammanhang.”

När det gäller flickor som riskerar att att/eller har blivit utsatta för könsstympning lyfter handlingsplanen upp skolsköterskans hälsosamtal. ”Skolsköterskans hälsosamtal är viktigt för att uppmärksamma flickor som riskerar att/eller har genomgått könsstympning. I ett förebyggande arbete ska flickan få veta vilka rättigheter hon har och att könsstympning är förbjudet enligt svensk lag (Lag 1982:216 1 §). Äldre flickor på högstadiet och gymnasiet bör informeras om att det går att rekonstruera könet genom operationer. Det är viktigt att vara ödmjuk och lyhörd i samtal med mammor och deras döttrar rörande könsstympning.”

5.5. Skolan – en rättighet

Handlingsplanens utgångspunkt är att skolan är till för barnen och att den ska vara en ”fristad”, det vill säga att den enskilda eleven inte ska kontrolleras i skolan, varken av syskon eller av släktingar. En viktig punkt i handlingsplanen rör skolplikten. Den innefattar flera delar: ”I skolplikten ingår obligatoriskt deltagande i samtliga skolämnen. Här gör vi inga undantag oavsett föräldrars önskemål/krav om befrielse från till exempel sex och samlevnad, simning, hemkunskap och bild.”

”Ledighet beviljas i enlighet med Skollagen (2010:800) 7 kap 18§. Endast kortare ledighet för enskilda angelägenheter kan beviljas.”

”Det händer ibland att elever som inte fått ledighet från skolan beviljad ändå tar ledigt. I dessa fall anmäler rektor till socialtjänsten att oro för barnet finns, enligt Socialtjänstlagen (2001:453) 14 kap 1§. En anmälan till Barn- och utbildningsnämnden görs också om att barnet inte befinner sig i skolan och alltså inte fullgör skolplikten. För skolan är det viktigt att värna barnets rätt till utbildning.”

”När elever inte kommer tillbaka efter lov ska mentor/lärare alltid ta kontakt med vårdnadshavare första dagen eleven inte är i skolan. Om kontakt inte går att upprätta med vårdnadshavare ska rektor göra en anmälan till socialtjänsten om oro för barnet. En anmälan görs även till Barn- och utbildningsnämnden om att barnet inte är i skolan.”

Handlingsplanen har också en punkt om syskonpar och släktingar i samma klass:

”Skolan ska vara en fristad och det är angeläget att syskon eller andra nära släktingar inte kontrollerar varandra. Skolans ambition är att inte placera syskon/pojk- och flicksläktningar i samma klass eller arbetslag.”

5.6. När det gäller att upptäcka utsatthet hos flickor och pojkar – samverkan inom skolan

När det gäller att upptäcka utsatthet och att kunna hjälpa dessa elever är samverkan mellan personal i skolan viktigt, men också mellan skolan och socialtjänsten. Detta är en central del i handlingsplanen. Bland annat står det följande om samverkan:

”Skolans personal måste våga samtala med eleven om hans/hennes allmänna situation. Att över tid föra en dokumentation, bidrar till att personalen kan skapa sig en bild av elevens livssituation. Det är viktigt att inte ställa ledande frågor vid dessa samtal. Det ska vara korta, raka och enkla frågor.

Exempel på bra frågor är:

- Vad är det du vill göra som du inte får göra?
- Vad är det du måste göra som du inte vill göra?”

”Rörande elever med annan kultur, ska samtalen beröra hedersförtryck för att tidigt upptäcka mönster som tyder på hedersrelaterat våld. Elevhälsan bör ha goda kunskaper om HRV och jobba aktivt för att förebygga och hjälpa elever som kan vara i riskzonen.”

”Det är viktigt att skolsköterskor och kuratorer besöker alla klasser vid höstterminens början för att informera om och ge konkreta exempel på vad de kan hjälpa till med och vad denna hjälp innebär. Det nätverk som har upprättas mellan skola, socialtjänst, ungdomsmottagning och polis kan ge råd, stöd och agera som bollplank för övrig personal.”

Skolsköterskans hälsosamtal med elever från andra kulturer bör till viss del ha ett annat innehåll än hälsosamtalen med svenska elever.

”Rektor ska alltid informeras av mentorerna när en elev utsätts för någon form av hedersproblematik. Elevens mentorer gör en kartläggning av elevens livssituation. Tillsammans med underlag från skolsköterskans hälsosamtal kan mentor och skolhälsan få en bättre bild av eleven. Samarbetet gynnar arbetet kring elevens totala livssituation och på så sätt kan man se vilka stödåtgärder som krävs.”

5.7. Situationer och varningssignaler

Skolans handlingsplan har ett särskilt avsnitt om exempel på situationer och varningssignaler där man kan misstänka HRV.

- Samma bil cirkulerar runt skolan vid upprepade tillfällen
- Telefonsamtal från okänd person som söker elev och vill ha dennas telefonnummer och adress
- Elev utsatt för hot och våld
- Elev utsatt för kränkningar
- Elev begär ledigt för att åka till hemlandet
- Elev återkommer inte efter sommaren eller andra lov
- Elev får inte delta i idrott, sex- och samlevnad, lägerverksamhet, skolresor, flickan får ta stort ansvar för hemarbetet
- Försämrad studiemotivation och koncentration
- Psykosomatiska symtom (magvärk, huvudvärk, illamående)
- Sömnsvårigheter
- Elev utsatt för bevakning, t.ex. av bror
- Elev måste ljuga om flickvän/pojkvän
- Har få eller inga kamrater utanför skolan
- Talar i termer av vår kultur kräver
- Konkreta planer på äktenskap mot elevens vilja
- Rigid kontroll av fritiden, eleven är rädd att inte passa tiden när hon går hem från skolan
- Det framkommer att elev inte får ha mobil, valfri klädsel m.m.

Utifrån ovanstående varningstecken kan det bildas ett mönster som ger en bild av elevens livssituation. Med stigande ålder begränsas ungdomar som lever i en hederskultur successivt och därför är en utförlig dokumentation viktig för att personalen lättare ska kunna skapa sig en helhetsbild. I detta sammanhang är det också viktigt att ta hänsyn till flickans eller pojkens sexuella läggning, eftersom homo-, bi- och transsexualitet kan innebära att hedersproblematiken ytterligare förstärks.

5.7.1. Rutiner vid misstanke om hedersrelaterat våld gällande omyndig elev

- Ta elevens information på stort allvar och ge känslomässigt stöd.
- Bedöm skaderisken med att involvera föräldrarna.
- Rådfråga socialtjänst.
- Gör anmälan till socialtjänst och eventuellt polisen. Anmälan bör göras skriftligt.
- Skolpersonalen kan också ta kontakt med en person i HRV-nätverket.
- Dokumentera allt rörande eleven. Detta blir till hjälp för fortsatt arbete.

5.7.2. Rutiner vid misstanke om hedersrelaterat våld gällande myndig elev

- Ta elevens information på stort allvar och ge känslomässigt stöd.
- Informera eleven vilket stöd och skydd han/hon kan få från exempelvis socialtjänst och polis.
- Inhämta alltid myndig elevs tillstånd att göra en anmälan, vid akut situation med risk för elevens liv – agera omedelbart och gör anmälan.
- Vid behov, ställ upp som stöd vid myndighetskontakt.
- Följ upp att eleven för det stöd och skydd han/ hon behöver och har rätt till.

5.8. Viktigt att tänka på om en elev bedöms kunna vara utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck

- Engagera skolans HRV-resurspersoner, kurator eller skolsköterska när elev bedöms vara utsatt för HRV.
- Kontakta socialtjänst inom HRV.
- Ring polis och tala med HRV-kunnig.
- Bedöm skaderisken med att involvera föräldrar.

DEL 6

Slutsatser

Att frågan om hedersrelaterat våld och förtryck blev ett prioriterat verksamhetsmål i Söderhamn har att göra med ett antal samverkande omständigheter. Detta handlar om externa faktorer på nationell och på kommunal nivå vilka bidrog till att frågan om hedersrelaterat våld och förtryck sattes på dagordningen och till att det utvecklingsarbete som därmed initierades kunde utvecklas. Men det helt avgörande är de interna faktorerna – den interna förändringskraften. Den består å ena sidan av en vilja, såväl på politisk som på professionell nivå, av att förstå, av att ge alla lika rättigheter och möjligheter samt vilja att ge den utsatta skydd och rätt till kontroll över sitt liv. Å andra sidan består den av kompetens och erfarenheter så att denna viljeinriktning kan omsättas i konkret handlande, i görande. Det senare handlar om kompetens vad gäller att förstå de utsattas situation och behov, kompetens vad gäller att förstå glappet mellan behov och insatser samt kompetens att skapa en miljö och ett sammanhang där osäkerhet inte betraktas som svaghet utan som en utgångspunkt för förändring.

6.1. Till de externa faktorerna på nationell nivå hör:

- Regeringens satsningar i HRV-frågan, vilket i sin tur innebar att det fanns möjlighet att söka projektfinansiering från Länsstyrelsen Gävleborg och ett kunskapsstöd för att arbeta med hedersproblematiken.
- Utbildningssatsningar och stöd från Länsstyrelsen i Gävleborg.
- Att Söderhamns kommun blev en av de sex pilotkommunerna som ingick i det nationella projektet *Våga göra skillnad* i regi av Länsstyrelsen Östergötland.

6.2. Till de externa faktorerna på kommunal nivå hör:

- Att ett större flyktingmottagande i Söderhamn ledde vid några tillfällen till vissa motsättningar i samhället och i skolan. I spåren följde att främlingsfientliga intressen fick ett fäste i kommunen. Söderhamn uppmärksammades i media och där framställdes kommunen som främlingsfientlig. Det bidrog till att kommunens ansvariga såg över sin verksamhet och önskade ge en motbild. Detta skapade i sin tur en vilja att förändra bilden av Söderhamn och göra en samlad insats mot dessa främlingsfientliga intressen.
- Att det genomfördes en kartläggning och analys av situationen i skolorna, både beträffande hedersproblematikens omfattning och av personalens kunskaper.
- Att skolledningarna mötte nya problem och frågeställningar som de var tvungna att förhålla sig till. Till exempel när det uppkom krav från föräldrar, att framförallt flickor skulle exkluderas från vissa lektioner.

Dessa externa faktorer var viktiga när ansvariga på politisk- och förvaltningsnivå i Söderhamns kommun valde att prioritera HRV-frågan i sin verksamhet. Bland annat genom att anställa en särskild HRV-strateg för att driva utvecklingsarbetet och ge stöd till de utsatta. Beslutet om att anställa en HRV-strateg var en förutsättning för det förändringsarbete som kom till stånd i kommunen. Detta är ett förändringsarbete i två dimensioner. För det första och helt avgörande har det förändrat livet för ett stort antal personer, vilket bland annat framgår av fallbeskrivningarna, för det andra har det skett ett metodutvecklingsarbete vilket lyfts upp i denna rapport.

6.3. De interna faktorerna bakom förändringar – att liv räddas och att nya metoder utvecklats har varit att:

- HRV-strategen, i och med sitt mandat, har erbjudit ett förhållningssätt, metoder, utbildning och handledning till personal som kommer i kontakt med barn och ungdomar. Hon har även haft stödsamtal med de utsatta, företrätt den utsatta i kontakter med olika instanser och koordinerat olika samverkansaktörer för att ge adekvat stöd i enskilda ärenden. HRV-strategen har genom att sätta sig in i de utsatta ungdomarnas situation och möta deras individuella behov, lyckats skapa ett förtroende hos dem som ofta haft en rädsla och motvilja till att ha kontakt med myndigheter. Genom att medvetandegöra ungdomarna själva om deras rättigheter och myndigheters skyldigheter, har de fått egna verktyg till att självständigt kunnat göra sina livsval. HRV-strategens utgångspunkt har alltid varit svensk lagstiftning, mänskliga rättigheter och barnkonventionen. Hon har satt sig in i utlänningslagen, Migrationsverkets arbete och själva asylprocessen, samt hjälpt klienter i kontakten med advokater, bevakat ärendegången hos dessa och även ärendegången hos olika myndigheter för klienters räkning.
- Att stora kunskaps- och utbildningssatsningar i HRV-frågan har genomförts. Personal som kommit i kontakt med barn och ungdomar har med större kompetens blivit mer lyhörd på att identifiera dem som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck, kontroll, begränsningar och har därmed anmält sina misstankar till socialtjänsten.
- Att HRV-strategens eget sätt att arbeta genom att söka sig ut till skolor och andra verksamheter, har gjort hennes tjänst tillgänglig både för de utsatta och för olika professioner som behövt rådgivning.
- Att de ärenden som utretts av socialtjänsten har handlagts på ett professionellt sätt med förståelse för de utsattas behov. Detta har möjliggjorts av att personal fått och även tillägnat sig information och kunskap, samt lärt sig förstå hedersproblematiken och tagit till sig metoder och handledning.

6.4. Den övergripande slutsatsen

Den övergripande slutsatsen mot denna bakgrund är att tjänsten som HRV-strateg varit avgörande, utan den hade kunskaperna inte implementerats i organisationen. Att inrätta en särskild HRV-tjänst signalerar också att hedersproblematiken har en särskild dignitet i en organisation eller kommun. En annan viktig slutsats är att HRV-strategen behöver ingå i ett sammanhang, bland annat för att kunna få stöd och kunskapspåfyllnad genom särskilda ansvariga på läns- och nationell nivå. Utan tvekan har det skett ett enormt viktigt erfarenhets- och kunskapsutbyte genom Länsstyrelsen Östergötlands projekt *Våga göra skillnad*. Det senare är särskilt viktigt mot bakgrund av socialtjänstens dilemma, inte bara i Söderhamn, att det inte finns universitetsutbildningar att tillgå med teman om hedersrelaterat våld och förtryck. Är det en hög personalomsättning i kommunen är det en nackdel för de som är utsatta för hedersvåld och förtryck. Är kunskapsnivån ojämn hos personalen och det kommer in nya medarbetare behövs det kontinuerligt fortsatt kompetens- och metodutveckling. Mot denna bakgrund är en annan slutsats att behovet är stort av utbildning inom socionomutbildning, lärarutbildning, hälso- och sjukvårdsområdet samt inom polisutbildningen. Ett viktigt projekt som HRV-strategen bedriver är *Framtidssnack* vid Amicus verksamhet för ensamkommande flyktingbarn och ungdomar. Projektet bereder mark för att dessa unga blir medvetna om de normer och värderingar om jämställdhet och mänskliga rättigheter som det svenska samhället är uppbyggt av. Förhoppningen är att den kunskap de får leder till att de i framtiden kommer att leva efter dessa demokratiska värden (bättre än den föregående generationen).

Samtliga insatser som genomförts av de samverkande aktörerna i Söderhamns kommun har bidragit till att uppmärksamma det hedersrelaterade våldet och förtrycket och givit dem verktyg till att kvalitetsutveckla stöd och skydd för de individer som är utsatta av hedersproblematiken. Det mandat som gavs HRV-strategen bidrog till att göra en skillnad i arbetet i kommunen och även i det länsövergripande arbetet. Det stöd som en HRV-strateg kan ge de berörda aktörerna, som möter barn som utsatts/utsätts för det hedersrelaterade våldet och förtrycket i sin profession, är av stor betydelse för att ett ärende ska kunna hanteras på ett adekvat sätt. Detta i sin tur säkerställer för de utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck att deras signaler uppmärksammas i tid, att fallen utreds enligt de skyddsåtgärder som krävs och att de får tillgång till den hjälp och det stöd de har rätt till.

Massmedias framställning av Söderhamn som främlingsfientligt 2010 i TV4:as granskningsprogram Kalla Fakta, blev en inspiration för kommunen att ge en motbild. Genom att HRV-frågan fick utrymme i ungdomssatsningen och att en samverkan inleddes mellan aktörer med olika professioner, kunde den negativa trenden brytas. Tre år senare sände

Kalla Fakta ett program om ett ömmande HRV-fall i Töreboda där två systrar nekats hjälp av socialtjänsten. Strax därefter sänder TV4-nyheter ett inslag där Söderhamns kommun beskrivs som ett gott exempel på en kommun som bedrivit ett framgångsrikt HRV-arbete. Den gemensamma satsningen som inletts med en handlingsplan till socialtjänsten, kompetenshöjningen hos personal och vikten av en HRV-strategs mandat hade åstadkommit denna förändring på relativt kort tid.

Referenser

Belfrage, H., version 5. 2005. ***PATRIARK*** – Bedömning av risk för patriarkalt våld med hedern som motiv. Forsknings- och kompetenscentrum vid Rättspsykiatriska regionkliniken. Sundsvall 2005.

Bloom, S. L. 2000. ***Creating Sanctuary: Healing from systematic abuses of power, Therapeutic Communities: The International Journal for Therapeutic and Supportive Organizations.*** 21(2): 67-91.

Cohen J. A., Mannarino A. P., Kliethermes M & Murray L. A. 2012. ***Trauma-focused CBT for youth with complex trauma, Child Abuse & Neglect.*** 36(6): 528-41.

Draucker C. B., Martsolf D. S., Roller C, Knapik G, Ross R & Warner A. S. 2011. ***Healing from Childhood Sexual Abuse: A Theoretical Model, Journal of Child Sexual Abuse.*** 20(4): 2011.

Dandanelle J. ***Hedersrelaterat våld och förtryck/En informationsfolder för det akuta/initiala skedet vid misstanke om brott i en hederskontext.*** Familjevåldsroteln. Polismyndigheten i Gävleborgs län.

Herman, J. L. 1992/2007. ***Trauma och tillfrisknande.*** Göteborgs Psykoterapi Institut. Göteborg 2007.

Länsstyrelsen Gävleborg. 2010. ***Ingen annan kan leva mitt liv – en kartläggning i Ovanåker, Bollnäs och Söderhamn om ungdomars livsutrymmen och begränsningar i deras vardag och under skoltiden.***

Länsstyrelsen Östergötland. 2011. ***En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja*** (rapport nr: 2011:14).

Länsstyrelsen Östergötland. 2012. Delrapport ***Våga göra skillnad*** (rapport nr: 2012:24).

Miller, A. 1995. ***Det självutplanande barnet och sökandet efter en äkta identitet.*** Wahlström & Widstrand 1995.

Regeringens proposition 1989/90:28. ***Om vård i vissa fall av barn och ungdomar.***

Regeringskansliet (Ds 2011:37). ***Hur svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med rättig- heterna i barnkonventionen – en kartläggning.*** Socialdepartementet 2011.

Regeringsrättens Årsbok. *1990.* RÅ 1990 ref. 97. Domstolsverket.

Regeringens skrivelse (Skr. 2009/10:229). ***Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja.*** Utbildningsdepartementet 2010.

Regeringens skrivelse (Skr. 2007/08:39). ***Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer.*** Utbildningsdepartementet 2007.

Skolverket. 2011. ***Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*** 2011.

Skolverket. 2010. ***Till rektor: Hedersrelaterat våld och förtryck, skolans ansvar och möjligheter.*** Stödmaterial.

Socialstyrelsens Allmänna råd SOSFS 1997:15 ***Tillämpning av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ger samhället (LVU).*** Stockholm, Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen. 2013. ***Barn och unga i Familjehem och HVB – Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter.***

Socialstyrelsen. 2013. ***Fristad från våld – en vägledning om skyddat boende.***

Söderhamn kommun. 2010. ***Handlingsplanen rör socialtjänstens arbete från anmälan och förhandsbedömning till skyddsåtgärder.***

Söderhamn kommun. ***Skolans handlingsplan, Hedersrelaterat våld – HRV.***

Ungdomsstyrelsen. 2009. ***Gift mot sin vilja.*** Ungdomsstyrelsen skrifter 2009:05.

Kirsten Grønlien-Zetterqvist (2014). ***I ansvarig frihet. Om värdegrundsarbete och hedersförtryck. Att undervisa om mänskliga rättigheter. Religion och livsfrågor,*** 1:2014, s 8-10.

Ungdomsstyrelsen. 2010. ***Hon, hen, han – en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner.*** Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:02.

Vea, Hildur. 2012. ***Fra avmakt til makt i eget liv. Anmeldelse av seksuelle overgrep og helse.*** Avhandling. Nordic School of Public Health (NHV) 2012.

Lagar

- Föräldrabalk (1949:381).
- Socialtjänstlag (2001:453).
- Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Övrigt

Fakta om Söderhamn, dess organisation och förvaltning, är från kommunens hemsida: www.soderhamn.se.

Polismyndigheten i Gävleborgs län, Familjevåldsroteln, Kriminalinspektör, Jan Dandanelle. jan.dandanelle@polisen.se.

BILAGA 1

Beskrivning av kommunens politiska organisation och nämndorganisation

Organisationen i kommunen

Kommunfullmäktige – Ordförande i kommunfullmäktige är för närvarande John Staffas, Socialdemokraterna. Från valet 2010 delar nio partier på 49 platser i kommunfullmäktige. Mandatfördelningen styrs utifrån antalet röster i valet.

Mandatfördelningen i kommunfullmäktige, Söderhamn, 2013

- Socialdemokraterna, 20 mandat
- Centerpartiet, 7 mandat
- Moderaterna, 7 mandat
- Sverigedemokraterna, 6 mandat
- Vänsterpartiet, 3 mandat
- Folkpartiet, 2 mandat
- Miljöpartiet, 2 mandat
- Kristdemokraterna, 1 mandat
- Sveriges pensionärers intresseparti (SPI), 1 mandat

Kommunstyrelsen – Ordförande i kommunstyrelsen 2013, är kommunalrådet Sven-Erik Lindestam, socialdemokraterna.

Nio nämnder med förtroendevalda politiker styr förvaltningens arbete, (valnämnden har ingen förvaltning). Kommunens nio nämnder, inklusive kommunstyrelsen, är politiskt tillsatta organ med uppgift att handlägga vissa ärenden. Antalet förtroendevalda varierar mellan nämnderna.

Dessa nio nämnder är:

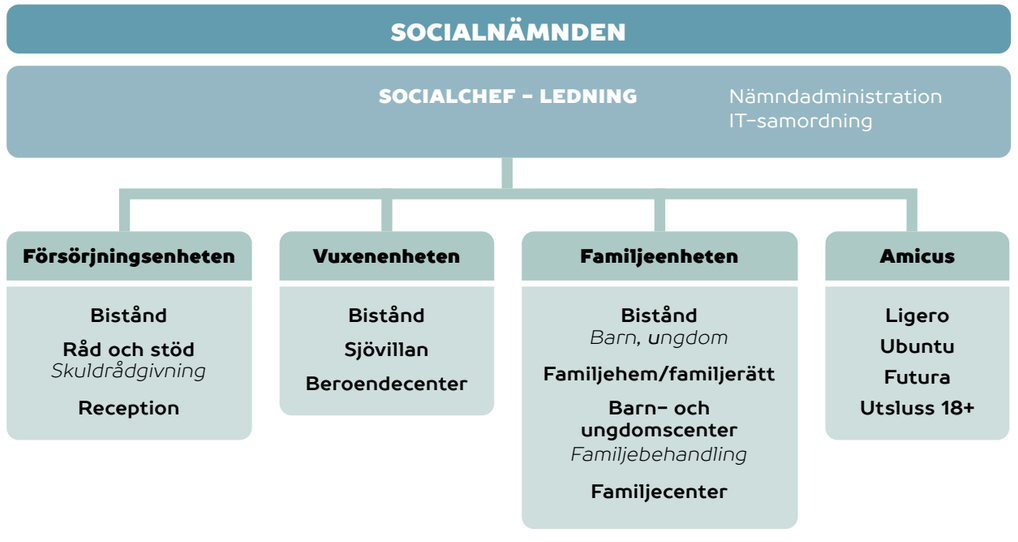
- Barn- och utbildningsnämnden, BUN, dess ordförande är Bo Wikström (S), f.d. vice ordförande är Mattias Benke (S).
- Bygg- och miljönämnden
- Kommunstyrelsen
- Kultur- och samhällsutvecklingsnämnden
- Omvårdnadsnämnden
- Nämnden för lärande och arbete
- Valnämnden
- Överförmyndarnämnden
- Socialnämnden, ordförande Mattias Benke (S), f.d. ordförande, Bertil Enström (S).

Åtta förvaltningar med anställd personal sköter den löpande verksamheten, förbereder och utreder ärenden samt genomför de politiska beslut som fattas. Varje förvaltning är underställd en politisk nämnd.

- Barn- och utbildning, förvaltningschef: Tomas Hartikainen
- Bygg och miljö
- Lärande och arbete
- Kultur och samhällsutveckling
- Kommunstyrelse
- Omvårdnad
- Överförmyndaren
- Socialförvaltning, socialchef: Karin Olsson
- Familjeenheten, verksamhetschef: Kristina Andersson
- Ungdomsgruppen, teamledare: Ingrid Derksen
- HRV-strateg: Iman Hussein

Amicus är ett gemensamt namn för tre HVB-boenden med tillsammans 29 platser, dessa ligger organisatoriskt under socialtjänsten. Målgruppen är unga mellan 14–17 år, både asylsökande ungdomar och ungdomar med permanent uppehållstillstånd. Många nyanlända går i förberedelseklasser och på introduktionskurs för invandrare, IVIK. Amicus har även en utslussningsverksamhet för ungdomar över 18 år. Runt varje ungdom finns ett stort nätverk; juridiskt ombud, god man, särskild förordnad vårdnadshavare, handläggare på Migrationsverket och socialsekreterare. I kommunen finns den ideella kvinnojouren Stöttan, men i dagsläget finns inget skyddat boende med dygnet-runt-personal och specialkompetens i HRV-frågan.

Socialförvaltningens organisering i Söderhamn

BILAGA 2

Utdrag ur handlingsplanen för skolorna i Söderhamns kommun avseende rekommenderade källor.

För uppdaterade källor rekommenderade av Nationella kompetensteamet, se Bilaga 3.

Källor som rekommenderas

Övergripande om HRV-pedagog

Litteratur

Asad, Arkan. (2012). ***Stjärnlösa nätter***. Stockholm: Norstedts.

Broberg, U., Ericksson, L. (2012). ***Du ska dö.*** En dokumentär berättelse om mordet på Fadime Sahindal. Stockholm: Pocketförlaget.

Dervish, N., Gungör, E. (2010). ***Varför mördar man sin dotter?*** Stockholm: Norstedts.

Hagberg, M. (2009). ***Vid 20 börjar den ruttna.*** Om hedersvåld och modiga kvinnor. Stockholm: Premiss Förlag.

Pamuk, O. (2006). Stockholm: Norstedts Pocket.

Shahrazad. (2011). ***Jag ska slakta dig som ett lamm och torka golvet med ditt ansikte.*** Stockholm: Norlén Slottner.

Sjögren, A. (1993). ***Här går gränsen.*** Om integritet och kulturella mönster i Sverige och medelhavsområdet. Stockholm: Arena.

Film/Ljud

Att upptäcka hedersvåldet. Tillgänglig: www.sli.se

Brännmärkt för livet. Tillgänglig:www.sli.se

Skolministeriet: ***Hederskultur i skolan.*** Tillgänglig: www.sli.se

Om en film har slutat att producerats, gå in och sök på **www.swefilmer.com**

Arbetsmaterial/lärarhandledningar

Barnkonventionen. Tillgänglig: https://unicef.se/barnkonventionen

Barnkonventionen i en låda. Tillgänglig: http://unicef.se/skolor/bestall-skolmaterial

De mänskliga rättigheterna.
Tillgänglig: www.demansligarattigheterna.se

Det handlar om kärlek. Tillgänglig: http://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/vad-vi-gor-i-sverige/berattelser-och-projekt/det-handlar-om-karlek/

Hederssnack. Tillgänglig: www.soderhamn.se

Kom till oss. Tillgänglig: www.polisen.se

Pages. Jämställdhet och mångfald i barnlitteratur.
Tillgänglig: www.genderinchildrensbooks.com

Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU).
Tillgänglig: http://www.rfsu.se/

Sex och samlevnad för nyanlända.
Tillgänglig: http://arvsfondsprojekten.se/sites/arvsfondsprojekten.se/files/alma.broschyr.skolforum.pdf

Sveriges rikes lag. Tillgänglig: www.lagen.nu

Våga göra skillnad. Tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/ostergotland/Site-CollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/manskliga-rattigheter/hedersrelaterat/vaga-gora-skillnad.pdf

HBT-pedagog

Arbetsmaterial/lärarhandledningar ALMAeuropa.
Tillgänglig: http://www.almaeuropa.org/kontakt.htm

Darj, F, Nathorst-Böös, H., Jarl-Åberg, C. (2011). ***HBT & Heder.***
En intervjustudie om unga HBT-personer som lever i familjer med hedersnormer. Stockholm: Almaeuropa & RFSL.

RFSL Ungdom. Tillgänglig: http://www.rfslungdom.se/

TRIS-tjejers rätt i samhället. Tillgänglig: http://www.tris.se/

Mamma, mamma, barn. Tillgänglig: http://www.ur.se/Produkter/144749-Rattens-riddare-Mamma-mamma-barn

Barns rättigheter

Litteratur

Stalfelt, P. (2010) ***Alla barns rätt.*** En bilderbok om Barnkonventionen. Stockholm: Rabén & Sjögren

Film

Barns rätt. Tillgänglig: www.sli.se

Flickor och pojkar för 100 år sedan

Litteratur

Beskow, E. (2012). ***Pelles nya kläder.*** Stockholm: Bonnier Carlsen.

Crisp, P. (2011). ***Utforska Titanic.*** Stockholm: Förlaget Buster.

Sidenbladh, C., Nygren, T. (1997). ***Niklas sotarpojken.*** Stockholm: Opal.

Stark, U., Skiöld, G. (2000). ***Barnens århundrade.*** Stockholm: Natur och Kultur.

Söderqvist, J. ***Minnas Snäcka.*** En berättelse om hur Hallwylska museet blev till. Stockholm: Hallwylska museet.

Wilkinson, P. (2011). ***Titanic – katastrof till havs.*** Stockholm: Turkan förlag.

Film

Barnens århundrade. Tillgänglig: www.sli.se

Emil. Du kära lilla snickarbod. (1971). Svensk Filmindustri.

Lotta åker till landet. (1992). Svensk Filmindustri.

Pelle flyttar till Konfusenbo. (1988). Svensk Filmindustri.

Sommardag på Junibacken. (1980). Svensk Filmindustri.

Könsstereotyper och tvångsgifte

Litteratur

Andersen, H. C., Gastaut, C. (2011). ***Tummelisa.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Falkenland, C., Tollerup-Grkovic, M. (2007). Stockholm: Eriksson & Lindgren.

Grimm, J, Grimm, W, Lancombe, B. (2010). ***Snövit.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Kruusval, C. (2012). ***Guldlock.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Kruusval, C. (2013). ***Rödluvan.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lagercrantz, R., Eriksson, E. (1998). ***Ålderstrappan.*** Stockholm: Bonnier Carlsen.

Olten, M. (2012). ***Tuffa killar.*** Stockholm: Opal.

Werner, J. (2010). ***Askungen.*** Stockholm: En liten gyllene bok.

Film

Det var en gång men när? Snövit. Tillgänglig: www.sli.se

Det var en gång men när? Askungen. Tillgänglig: www.sli.se

Det var en gång men när? Rödluvan. Tillgänglig: www.sli.se

Det var en gång men när? Törnrosa. Tillgänglig: www.sli.se

Det var en gång men när? Prinsessan på ärten. Tillgänglig: www.sli.se

Starka tjejer som utmanar stereotypa könsroller

Litteratur

Björk, C., Eriksson, E. (2011). ***Prinsessor och drakar.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Blomqvist, Y. (2012). ***Prinsessor – sju sagor.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Gustavsson, P. (2003). ***Så gör prinsessor.*** Stockholm: Natur och Kultur.

Gustavsson, P. (2008). ***När prinsessor tar semester.*** Stockholm: Natur och Kultur.

Gustavsson, P. (2009). ***När prinsessor vaknar om natten.*** Stockholm: Natur och Kultur.

Gustavsson, P. (2009). ***När prinsessor fångar drakar.*** Stockholm: Natur och Kultur.

Gustavsson, P. (2010). ***När prinsessor har kalas.*** Stockholm: Natur och Kultur.

Gustavsson, P. (2010). ***När prinsar blir förtrollade.*** Stockholm: Natur och Kultur.

Gustavsson, P. (2011). ***Prinsessans rockband.*** Stockholm: Natur och Kultur.

Gustavsson, P. (2011). ***När prinsar stannar hemma.*** Stockholm: Natur och Kultur.

Lindgren, A. (2005). ***Boken om Pippi Långstrump.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, A. (2013) ***Lotta på Bråkmakaregatan.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Olzak, M., Sandler, A. (2011). ***Trolldom i gamla stan.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Olzak, M., Sandler, A. (2011). ***Vålnader på Vasaskeppet.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Olzak, M., Sandler, A. (2012). ***Varulvar i Storkyrkan.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Olzak, M., Sandler, A. (2012). ***Häxor i tunnelbanan.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Thompson, K. (2012). ***Eloise.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Film

Elina – Som om jag inte fanns. (2003). Svensk Filmindustri. *Lärarhandledning.* Tillgänglig: http://www.sfi.se/sv/filmiskolan/Filmhandledningar/Filmhandledning/Elina---som-om-jag-inte-fanns/

Isdraken. (2012). Nordisk Film.

Pippi får besök av tjuvar. Tillgänglig: http://www.oppetarkiv.se/video/1119165/sagostunden-sasong-5-avsnitt-5-av-6

Kalle Blomkvist och Rasmus. (1997). Svensk Filmindustri.

Barnaga

Litteratur

Dahle, G., Nyhus, S. (2009). ***Den arge.*** Stockholm: Bokförlaget Daidalos.

Beskow, E. (1994). ***Hattstugan.*** Stockholm: Bonnier Carlsen.

Beskow, E. (1995). ***Tomtebobarnen.*** Stockholm: Bonnier Carlsen.

Slöja

Litteratur

Bluitgen, K. (2011). ***Sjalen.*** Stockholm: Nypon förlag. *Lärarhandledning.* Tillgänglig: http://www.nyponforlag.se/sitespecific/nypon/files/lektionsmaterial/sjalen_lararmaterial.pdf

Sjögren, V. (2007). ***Den andra mamman.*** Stockholm: Kabusa böcker.

Hur barn blir till

Litteratur

Janouch, K. (2004). ***Så blev jag till.*** Stockholm: Bonnier Carlsen.

Olsson, S., Jacobsson, A. (2004). ***Håkan Bråkan och bäbismysteriet.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Film

Håkan Bråkan och Josef. (2004). Svensk Filmindustri.

Vem är du? Tillgänglig: www.sli.se

Kroppen på G. Tillgänglig: www.sli.se

Grisen

Litteratur

Kruusval, C. (2013). ***Tre små grisar.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindgren, B., Landström, O. (2007). ***Nämen Benny.***
Stockholm: Raben & Sjögren.

Lindgren, B., Landström, O. (2007). ***Nöff Benny.***
Stockholm: Rabén & Sjögren.

Nilsson, U. (2004). ***Älskade lilla gris.*** Stockholm: En bok för alla.

Thydell, J. (2012). ***Det är en gris på dagis.*** Stockholm: Alfabeta.

Film

Det var en gång men när? Tre små grisar. Tillgänglig: www.sli.se

Nämen Benny. Tillgänglig: www.sli.se

Emil och griseknoen. Svensk Filmindustri.

Grisar. Tillgänglig: www.sli.se

HBT

Litteratur

Lindenbaum, P. (2006). ***Lill-Zlatan och morbror raring.***
Stockholm: Rabén & Sjögren.

Lindenbaum, P. (2007). ***Kenta och barbisarna.***
Stockholm: Rabén & Sjögren.

Skåhlberg, A., Dahlqvist, K. (2008). ***Prinsessan Kristalla.***
Stockholm: Sagolikt Bokförlag.

Film

Kenta och barbisarna. Tillgänglig: www.sli.se

Lill-Zlatan och morbror raring. Tillgänglig: www.sli.se

Rättens riddare: Mamma, mamma, barn. Tillgänglig: www.sli.se

ÅR 5 – gymnasiet

Barn och ungdomars rättigheter

Litteratur

Barnkonventionen. Tillgänglig: https://unicef.se/barnkonventionen

De mänskliga rättigheterna.
Tillgänglig: www.demansligarattigheterna.se

Våga göra skillnad. Tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/ostergotland/Site- CollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/manskliga-rattigheter/hedersrelaterat/vaga-gora-skillnad.pdf

Sveriges rikes lag. Tillgänglig: www.lagen.nu

Film

Barns rätt. Tillgänglig: www.sli.se

Var fick du luft ifrån? Tillgänglig: www.sli.se

Könsroller genom historien

Litteratur

Olsson, V. ***Sågverksungen.*** (2010). Stockholm: Libris Förlag.

Olsson, V. ***Bricken på Svartvik.*** (2011). Stockholm: Libris Förlag.

Olsson, V. ***Sågspån och eld.*** (2012). Stockholm: Libris Förlag.

Olsson, V. ***Amerikauret.*** (2013). Stockholm: Libris Förlag.

Film

Agnes Cecilia – en sällsam historia. (2009). Svensk Filmindustri.
Lärarhandledning. Tillgänglig: http://www.svenskfilmdatabas.se/sv/item/?type=film&itemid=16415

Barnens århundrade. Tillgänglig: www.sli.se

Den bästa sommaren. (2005). Svensk Filmindustri.

Rasmus på luffen. (1981).
Tillgänglig: http://www.svenskfilmdatabas.se/sv/item/?type=film&itemid=5589

Sandor/slash/Ida. (2005). Svensk Filmindustri.
Tillgänglig: http://www.discshop.se/filmer/on_demand/sandor_slash_ida_video_on_demand/P86421

Titanic. (1997). Svensk Filmindustri (Fox).

Sex- och samlevnad

Litteratur

Saleh, D., Koch, S. ***Sex och samlevnad för nyanlända.***

Bengtsson, T. (2012). ***Lite sex och sånt.*** Stockholm: Nypon förlag.
Lärarhandledning. Tillgänglig: http://www.nyponforlag.se/sitespecific/nypon/ files/lektionsmaterial/aha_sex_och_lite_sant_ lararmaterial.pdf

Björkegren, K., Nicklasson, S. (2004). ***Vad är det som händer? Från flicka till kvinna.*** Stockholm: LL-förlaget.

Cantoreggie, C. (2002). ***Tjejboken – om kärlek, kraft kropp & själ.*** Stockholm: Bokförlaget DN.

Höjer, D., Kvarnström, G. (2004). ***Lilla snippa-boken.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Linderberg, K, Söderblom, H. (2007). ***Jag älskar dig.*** Svenska kärleksdikter. Stockholm: LL-förlag.

Oskarsson, M. (2008). ***Min lilla röda.*** Stockholm: Tiden.

Teleman, S. (2004). ***PIRR.*** Stockholm: Bonnier Carlsen.

Film/ljud

Kroppen på G. Tillgänglig: www.sli.se

Arbetsmaterial/Lärarhandledning
David Ata Saleh och Stefan Koch Handledarmaual,
Sex och samlevnadför nyanlända

Sex och samlevnad för nyanlända T2, för elever med kort skolbakgrund

Sex och samlevnad för nyanlända TS, för elever i behov av särskilt stöd.
http://sexkunskap.se/

Starka tjejer som utmanar könsroller

Litteratur

Caroll, L. (2009). ***Alice i underlandet.*** Stockholm: B Wahlströms.

Lindgren, A. (1985). ***Ronja Rövardotter.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Brännström, M. (1995). ***Tzatziki och morsan.*** Stockholm Natur Kultur.

Film

Alice i underlandet. (2010). Disney.

Bombay Dreams. (2004). Nordisk film.
Lärarhandledning: http://www.sfi.se/sv/filmiskolan/Filmhandledningar/Filmhandledning/Bombay-Dreams/

Ronja Rövardotter. (1981). Svensk Filmindustri.

Snow Withe and the Huntsman. (2012). Universal.

Hedersvåld, våld, tvångsgifte och begränsningar

Litteratur/studiehandledningar

Al-Hussein Ahmad, L. (2011). ***40 piskrapp för ett par byxor.*** Stockholm: Sekwa Förlag.

Asad, Arkan. (2012). ***Stjärnlösa nätter.*** Stockholm: Norstedts.

Berggren, Mats. (2002). ***Det finns inga skridskor i öknen.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Grindley, S. (2012). ***Såld.*** Stockholm: En bok för alla.

Hosseini, K. (2007). ***Tusen strålande solar.*** Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Laestadius Larsson, A. (2013). ***Barnbruden.*** Stockholm: Piratförlaget.

Lehtolainen, L. (2012). ***Var är alla flickor nu?*** Stockholm: Bazar.

Loberg, F. (2009). ***Älskade Abbas.*** Stockholm: Books on Demand.

Mahmoody, H. (1987). ***Inte utan min dotter.*** Stockholm: Bonniers.

Rai, B. (2002). ***(O)planerat bröllop.*** Stockholm: Tiden.

Rai, B. (2007). ***Förbjuden kärlek.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Schwartz, S. (2013). ***Bortgift.*** Stockholm: LL-förlaget.

Shah, H. (2010). ***Imamens dotter.*** (2010). Stockholm: Månpocket.

Wahl, M. (2008). ***Vinterviken.*** Stockholm: Opal.

Wahldén, K. (2002). ***Heder.*** Stockholm: Tiden.

Wahldén, K. (2012). ***Ingen du känner.*** Stockholm: Rabén & Sjögren.

Werner, B. (2012). ***Överlevaren Isaq.*** Stockholm: LL-förlaget.

Zak, M. (2011). ***Kasta syra.*** Stockholm: Opal.

Film

Inte utan min dotter. (1991).
Tillgänglig: http://www.filmpunkten.se/filmtitel.asp?ID=2538

Mitt liv och rätten att välja – en berättelse om heder, arv och kärlek.
(2012). Manus & regi Arkan Asad. Länsstyrelserna och Rikspolisstyrelsen.
Tillgänglig: https://smdb.kb.se/catalog/id/002952578

När mörkret faller. (2007). Sonet. Tillgänglig: http://film.nu/filmrecensioner/nar-morkret-faller/0260.film

www.sli.se

Vingar av glas. (2000). Sandrews.
Lärarhandledning tillgänglig: http://www.sfi.se/PageFiles/8002/VINGARGLAS. PDF

Vinterviken.
Tillgänglig: http://www.svenskfilmdatabas.se/sv/item/?type=film&itemid=22212

Vuxensamtal. (2008). BRIS. Handledning.
Tillgänglig: www.vuxensamtal.se

Gå också in på:

www.heder.nu www.umo.se
www.tjejjouren.se

Könsstympning

Litteratur

Dirie, W. (2001). ***En blomma i Afrikas öken.*** Stockholm: Bra Böcker.

Film

En blomma i Afrikas öken. (2009). Tillgänglig: www.sli.se.

Arbetsmaterial/Lärarhandledning
David Ata Saleh och Stefan Koch Handledarmaual,
Sex och samlevnad för nyanlända

Sex och samlevnad för nyanlända T2, för elever med kort skolbakgrund

Sex och samlevnad för nyanlända TS, för elever i behov av särskilt stöd.
http://sexkunskap.se/

HBT

Litteratur

Gardell, J. (2012). ***Kärleken.*** Stockholm: Norstedts.

Gardell, J. (2013). ***Sjukdomen.*** Stockholm: Norstedts.

Gardell, J. (2013). ***Döden.*** Stockholm: Norstedts.

Lindqvist, H. (2011). ***Regn och åska.*** Stockholm: Charlie by Kabusa.

Ruth Persson, A. (2006). ***Är klänningar farliga?*** Om homosexuella, bisexuella och transpersoner. Stockholm: LL-förlaget.

Film

Billy Elliot. (2000). DVD Video.
Lärarhandledning. Tillgänglig: http://www.sfi.se/sv/filmiskolan/Filmhandledningar/Filmhandledning/Billy-Elliot/Breakfast with Scott. (2009). Pan Vision.

Patrik 1,5. Tillgänglig: http://www.geemovie.com/movie/9608.html
Lärarhandledning. Tillgänglig: http://www.sfi.se/PageFiles/8165/PATRIK1-5.pdf

Torka aldrig tårar utan handskar. (2012). Svensk Filmindustri.

Trippel utsatt. Hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning. TRIS.

Arbetsmaterial/Lärarhandledning
David Ata Saleh och Stefan Koch Handledarmaual,
Sex och samlevnad för nyanlända.

Sex och samlevnad för nyanlända T2, för elever med kort skolbakgrund.

Sex och samlevnad för nyanlända TS, för elever i behov av särskilt stöd.
http://sexkunskap.se/

BILAGA 3

Handböcker, vägledningar, metodstöd och rapporter

Från Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck

Länsstyrelsen Östergötland (2020, tredje rev. uppl.), ***Hedersrelaterat våld och förtryck – Handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta***

Länsstyrelsen Östergötland (2020, andra rev. uppl.), ***Metodstöd för samverkan – hur kan myndigheter och organisationer stödja varandra för att möta individer utsatta för hedersrelaterat våld***

Länsstyrelsen Östergötland (2020, andra rev. uppl.), ***Våga stå kvar! – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck***

Länsstyrelsen Östergötland (2016), ***Underlag för utveckling och implementering***

Länsstyrelsen Östergötland (2015), ***Våga se – En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade***

Länsstyrelsen Östergötland (2015), ***Mognad och livsutrymme – Ett stödmaterial för hur skolan kan arbeta mot hedersrelaterat våld och förtryck och med skolans värdegrund som verktyg***

Länsstyrelsen Östergötland (2015), ***Handlingsplan för elever med skyddade personuppgifter inom förskolan***

Länsstyrelsen Östergötland (2015), ***Handlingsplan för elever med skyddade personuppgifter inom grundskolan***

Länsstyrelsen Östergötland (2015), ***Handlingsplan för elever med skyddade personuppgifter inom gymnasium och vuxenutbildning inklusive SFI***

Länsstyrelsen Östergötland (2014), ***Man vill ju finnas! – En handbok för barn och unga som lever med skyddade personuppgifter***

Länsstyrelsen Östergötland, Länsstyrelserna och Polisen (2013), ***Ung och fri – eller? – Ett studiematerial för unga om rätten att själva välja sitt liv***

Länsstyrelsen Östergötland (2011), ***Våga göra skillnad – En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja***

Från andra myndigheter

Socialstyrelsen (2020), ***LVU – Handbok för socialtjänsten***

Socialstyrelsen (2019), ***Barn som kommer till Sverige och uppges vara gifta – Vägledning till socialtjänsten***

Skolverket (2018), ***Hedersrelaterat våld och förtryck. Skolans ansvar och möjligheter***

Socialstyrelsen (2016), ***Våld – Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer***

Socialstyrelsen och Skolverket (2016, tredje uppl.), ***Vägledning för elevhälsan***

Socialstyrelsen (2016), ***Kvinnlig könsstympning – ett stöd för hälso- och sjukvårdens arbete***

Socialstyrelsen (2015), ***Om könsstympning av flickor och kvinnor – ett handledningsmaterial för samhällskommunikatörer***

Socialstyrelsen (2015), ***Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen***

Länsstyrelsen Västmanlands län (2015), ***Metodstöd när personer befinner sig utomlands eller riskerar att föras utomlands mot sin vilja***

Socialstyrelsen (2014), ***Anmäla oro för barn – Stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare***

Socialstyrelsen (2014), ***Vänd dem inte ryggen – Utbildningsmaterial om hedersrelaterat våld och förtryck***

Åklagarmyndigheten (2012), ***Handbok – Handläggning av ärenden gällande övergrepp mot barn***

Rapporter

Brottsförebyggande rådet, ***Polisens utredningar av hedersrelaterat våld***, Rapport 2012:1

Jämställdhetsmyndigheten, ***Våldsförebyggande arbete – sammanställning av Jämställdhetsmyndighetens enkät avseende nationellt arbete med våldsprevention***, 2018

Jämställdhetsmyndigheten, ***Samtal pågår: Om hedersrelaterat våld och förtryck***, Magasin 2019

Jämställdhetsmyndigheten, ***Förebyggande arbete mot könsstympning av flickor och kvinnor***, Rapport 2019:9

Kriminalvården, ***Hedersrelaterat våld och förtryck – Kunskapsöversikt och kartläggning av aktörer***, 2015

Kriminalvården, ***Hedersrelaterat våld och förtryck – mot förbättrad kunskap om förövarna***, 2018

Länsstyrelsen i Dalarnas län, ***Socialtjänstens arbete med hedersvåld: Resultat från en intervju-undersökning***, Rapport 2018–01

Länsstyrelsen i Skåne län, ***Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning***, Skåne i utveckling 2004:24

Länsstyrelserna i Skåne, Stockholm och Västra Götaland, ***Skyddat boende för hedersvåldsutsatta personer – slutrapport av stöd till utveckling 2006–2014***, Rapport 2014:66

Länsstyrelsen i Västra Götaland, ***Stress och trauma – En undersökning av förekomsten av PTSD hos personer utsatta för hedersrelaterat våld***, Rapport 2009:20

Länsstyrelsen i Östergötland, Nationell kartläggning. ***Bortförda personer i en hederskontext samt barn som uppges vara gifta – under 2019***, Rapport 2020:13

Migrationsverket, ***Är du gift? Utredning av handläggning av barn som är gifta när de söker skydd i Sverige***, 2016

Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen och Socialstyrelsen, ***Strategi för samverkan för barn som far illa eller som riskerar att fara illa***, 2007

Rikspolisstyrelsen, ***Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahus***, 2009

Socialstyrelsen, ***Frihet och familj – en uppföljning av skyddade boenden för personer som hotas av hedersrelaterat våld***, 2007

Socialstyrelsen, ***Personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck samt barn och unga som blir gifta mot sin vilja. Analys av behov inom socialtjänst och sjukvård***, 2011

Socialstyrelsen, ***Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning – en uppskattning av antalet***, 2015

Socialstyrelsen, ***Kompetenshöjande åtgärder till hälso- och sjukvården om kvinnlig könsstympning*** – rapport, 2015

Socialstyrelsen, ***Barn som kommer till Sverige och uppges vara gifta***, 2017

Socialstyrelsen, ***Ett liv utan våld och förtryck – slutredovisning av uppdraget att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck***, 2019

Socialstyrelsen, ***Inventering av vård för kvinnor och flickor som har varit utsatta för könsstympning***, Delrapport 2020

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering, ***Insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck***, 2019

Ungdomsstyrelsen, ***Gift mot sin vilja,*** Rapport 2009:5

Ungdomsstyrelsen, ***Av egen vilja. En kartläggning av förebyggande arbete och metoder för att förhindra och förebygga att unga blir gifta mot sin vilja***, 2010:15

Ungdomsstyrelsen, ***Mot någons vilja – Slutrapport om att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja 2010–2012***, 2012

Åklagarmyndigheten, ***Granskning av ärenden angående äktenskapstvång, försök och förberedelse därtill samt vilseledande till tvångsäktenskapsresa***, 2016

Referenslitteratur och skildringar av hedersproblematik

Almroth,L., Almroth-Berggren, V., Hassanein, O.M., El Hadi, N., Al-Said, S., Hasan,S.S.,Lithell,U-B., Bergström, S., ***A community based study on the change of practice of female genital mutilation in a Sudanese village, International Journal of Gynaecology and Obstetrics 74***, sid.179-85, 2001

Allmänna Barnhuset och Länsstyrelsen Östergötland, ***Det är mitt liv! – Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner***, 2018

Allmänna Barnhuset, ***Multiutsatta barn – om barn som utsatts för flera typer av barnmisshandel***, 2020

Asaad, Arkan, ***Stjärnlösa nätter***, Norstedts 2011

Baladiz, Dilek, ***I hederns skugga***, Gothia Förlag 2009

Berg, C. R., Underland, V., ***The Obstetric Consequences of Female Genital Mutilation/Cutting: A Systematic Review and Meta-Analysis, Obstetrics and Gynecology International***, Vol.2013, sid.1-15, 2013

Berggren, V., ***Female Genital Mutilation – Studies on primary and repeat Female Genital Cutting, Karolinska University Press*** 2005

Berggren, V., Bergström, S., Edberg, A-K., ***Being Different and Vulnerable. Experiences of Immigrant African Women Who Have Been Circumcised and Sought Maternity Care in Sweden, Journal of Transcultural Nursing***, January; Vol.17:1, sid. 50-57, 2006

Berggren, V., ***Kvinnlig könsstympning som kulturspegel? Forskningsresultat i ett ursprungsland och i Sverige efter immigration***, Socialmedicinsk tidskrift, 4, sid.311–317, 2006

Broberg, Ulf och Ericksson, Leif, ***Du ska dö: en dokumentär berättelse om mordet på Fadime Sahindal***, Arx Förlag AB 2017

Chavez Perez, Inti, ***Snacka om oskulden!***, Vilja förlag 2020

Darj, Frida, Nathorst-Böös, Hedvig och Jarl-Åberg, Cecilia, ***HBT och heder – en intervjustudie om unga HBT-personer som lever i familjer med hedersnormer***, ALMAeuropa och RFSL Ungdom 2011

Davidian, T., Mohtadi, C., Hellberg, M., & Bergström, S., ***Trippelt utsatt: hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning.*** Tjejers rätt i samhället 2012

Delir, Melissa, ***Vilsen längtan hem: en sann berättelse om hedersrelaterad maktutövning***, Recito Förlag 2009

Delir, Melissa, ***Tack för att du finns!***, Recito Förlag 2010

Delir, Melissa, ***Du är född till att göra skillnad***, Länsstyrelsen Östergötland 2014

Demirbag-Sten, Dilsa, ***Stamtavlor***, Månpocket 2006

Demirbag-Sten, Dilsa, ***Fosterland***, Albert Bonniers Förlag 2010

Dirie, Waris, ***En blomma i Afrikas öken***, Bra Böcker 2001

Dirie, Waris, ***Ökenblomman återvänder***, Bra Böcker 2004

Ekerwald, Hedvig, ***Leva sitt liv med familjen i behåll***, Rädda Barnen förlag 2004

Edsenius, Sigrid, ***Abbas hjärta: berättelsen om pojken som blev hedersmördad***, Arx Förlag AB 2013

Eduardo Grutzky, Lars Åberg, ***Heder och samvete – en bok om hederskultur i Sverige***, Fri Tanke Förlag 2013

Güvercile, Sengül, ***Offrad för hederns skull***, Damm förlag 2006

Hagberg Maria, ***Vid 20 börjar den ruttna: om hedersvåld och modiga kvinnor***, Premiss Förlag 2009

Holmström, Johanna, ***Asfaltsänglar***, Norstedts 2013

Högdin, Sara, ***Utbildning på (o)lika villkor: om kön och etnisk bakgrund i grundskolan***, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet 2007

Isman,E., Ekeus,C., Berggren,V., ***Perceptions and experiences of female genital mutilation after immigration to Sweden***, Sexual & Reproductive Healthcare 10;4(3):93-8, 2013

Jemteborn, Annika, ***Behandlingsinriktade familjehem: Linnamottagningens arbetsmodell och erfarenheter***, Kvinnors Nätverk 2010

Khan, T.S., Beyond Honour. ***A Historical Materialist Explanation of Honour Related Violence***, Oxford University Press 2006

Kvinnors Nätverk, ***SystraMi – en bok om Kvinnors Nätverks stödverksamhet för unga tjejer och arbete mot hedersförtryck***, 2010

Kvinnors Nätverk, ***Våra rättigheter – Metodmaterial för att stärka asylsökande tjejers och kvinnors rättigheter***, 2017

Leviner, P., ***Kulturellt och historiskt sammanhang, i Kvinnlig Könsstympning***, sid.57–84 Berggren, V., Franck, M. Lund, Studentlitteratur 2008.

Loberg, Fredrik, ***Älskade Abbas***, books-on-demand 2009

Mai, Muhktar, ***Hedern har sitt pris***, Damm förlag 2006

Mahmoud, Ahmad, ***Om att överleva: ett vittnesmål om hedersvåld och förtryck***, Lindelöws bokförlag 2017

Nordberg, Jenny, ***De förklädda flickorna i Kabul***, Albert Bonniers Förlag 2015

Omar, Sara, ***Dödstvätterskan***, Bokförlaget Polaris 2018

Ponnert, L. och Sonander, A., ***Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik***, Studentlitteratur 2019

Sahindal, Fadime, ***Tal i Sveriges riksdag 2001***, https://www.svenskatal.se/20011120-fadime-sahindal-tal-i-riksdagen-2001/

Salem AR, Othman N; Fattah, F.H; Hazim, L; Adnan, B., ***Female Genital Mutilation in Iraqi Kurdistan: Description and Associated Factors, Women & Health***, 53: sid.537–551, 2013

Schlytter, Astrid, ***Rätten att själv få välja: arrangerade äktenskap, kön och socialt arbete***, Studentlitteratur AB 2004

Schlytter, Astrid och Linell, Hanna, ***Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext: en studie av omhändertagna flickor***, FoU Nordväst, Forskningsrapport 2008:2

Schlytter, A., Högdin, S., Ghadimi, M., Backlund, Å. & Rexvid, D, ***Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär***, 2009

Schlytter, A., Rexvid D., Celepli Ö. och Nasih B, ***Heder och det civila samhällets metoder***, Allmänna Arvsfonden 2011

Schlytter, Astrid och Rexvid, Devin, ***Mäns heder: Att vara både offer och förövare***, Studentlitteratur AB 2016

Souad, ***Levande bränd: en ung kvinnas berättelse om hur hon överlevde ett hedersmord***, Wahlström & Widstrand 2004

Svedberg, Pia, Qarai, Azam och Qaraee, Leila, ***Familjearbete i hedenskontext***, Kvinnors Nätverk 2013

Svensson, Martin, ***Din heder***, Lind & CO 2009

Swanberg, Lena-Katarina, ***Hedersmordet på Pela: Lillasystern berättar***, Bokförlaget Forum 2012

Talle, A. ***Kulturellt och historiskt sammanhang, i Kvinnlig Könsstympning***, sid. 13–27 i Berggren, V., Franck, M. ***Kvinnlig könsstympning***, Studentlitteratur 2008

Tjejers rätt i samhället (Tris), ***UNG 2018 – En kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala***, 2019

Tjejers rätt i samhället (Tris), ***Ingen ska bli gömd och glömd: En lättläst bok om hedersrelaterat våld och förtryck och intellektuell funktionsnedsättning***, 2019

Tjejer rätt i samhället (Tris), ***Gömd och glömd – Hedersrelaterat våld och förtryck mot vuxna med intellektuell funktionsnedsättning***, 2020

Thunander, Tina, ***Barnbrudar***, Leopard Förlag 2007

Ubbe, Elisabeth, ***Kvinnlig könsstympning***, Gothia Fortbildning AB 2018

Wahldén, Christina, ***Ingen du känner***, Rabén och Sjögren 2012

Wahldén, Christina, ***Fallen flicka***, Rabén och Sjögren 2009

Wahldén, Christina, ***Heder***, Rabén och Sjögren 2003

Wikan, Unni, ***En fråga om heder***, Ordfront 2010

Filmat material

När mörkret faller
Svensk dramafilm från 2006 med parallella historier om hedersrelaterat våld och mäns våld mot kvinnor.

Vingar av glas
Svensk dramafilm från 2000 om rätten att få bestämma över sitt eget liv.

Sämre än djur – i familjens våld
Svensk dokumentärfilm från 2010 om homosexualitet och hederskultur.

Fadime – frihetens pris
Svensk dokumentärfilm från 2002 om kampen för rätten till sitt eget liv.

Jag heter Mitra
Svensk novellfilm från 1995 om problemen som uppstår i en relation mellan en iransk flicka och en svensk pojke.

Nattens innebörd
Film från 1995 om ett hedersmord som utspelar sig inom en algerisk familj i Holland.

Vendettans sång
Kanadensisk dokumentärfilm från 2005 om hedersmord och blodshämnd i den kurdiska delen av Turkiet.

Mitt liv och rätten att välja – en berättelse om heder, arv och kärlek
Inspelad föreställning från 2012 med Arkan Asaad.

Soraya M
Amerikansk dramafilm från 2008 om stening av kvinna i Iran som anklagats för otrohet.

Shafia family murders: House of Shafia
Kanadensisk dokumentärfilm från 2016:
https://www.youtube.com/watch?v=FjhLGiWILgc

Banaz A Love Story
Prisbelönad brittisk dokumentärfilm från 2012:
https://www.youtube.com/watch?v=VepuyvhHYdM

A Girl in the River: The Price of Forgiveness
Pakistansk dokumentärfilm från 2015:
https://www.youtube.com/watch?v=xDn5QcrwqdA

Saving face
Amerikansk romantisk komedi från 2014:
https://www.youtube.com/watch?v=Rd1DebORZAs&has_verified=1

Radiodokumentärer

Jag älskar dig, så dom hatar mig
https://sverigesradio.se/avsnitt/922989

Heder och samvete
https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/363040

Jag gifte mig när jag var 13 år
https://sverigesradio.se/avsnitt/1298090

Jag är Nawras
https://sverigesradio.se/avsnitt/963824

Bortlovad i mammas mage
https://sverigesradio.se/avsnitt/1463944

Tvingad till äktenskap del 1: Jasmine och flyktplanerna
https://sverigesradio.se/avsnitt/1280501

Tvingad till äktenskap del 2: Hotet mot Nadja
https://sverigesradio.se/avsnitt/1283541

Jag tillhörde en hederskultur
https://sverigesradio.se/avsnitt/1328460

Mordet på Fadime
https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/1324316

Hedersmordet på Abbas Rezai
https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/784646

Hedersmordet på Pela
https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/53054

Mordet på Marzieh
https://sverigesradio.se/avsnitt/1034664

Pappa dödade mamma
https://sverigesradio.se/avsnitt/1437880

Efter mordet på mamma
https://sverigesradio.se/avsnitt/1358472

Nyförlöst och fängslad, 2 avsnitt
https://sverigesradio.se/sok?query=nyförlöst+och+fängslad

Länktips om hedersrelaterat förtryck och våld

www.hedersfortryck.se

Istanbulkonventionen

https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/mans-vald-mot-kvinnor-ett-globalt-perspektiv/istanbulkonventionen/

Kvinnokonventionen

https://www.unwomen.se/kvinnokonventionen/

Barnkonventionen

https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten

Regeringen: Fakta om mänskliga rättigheter

https://www.regeringen.se/regeringens-politik/demokrati-och-manskliga-rattigheter/fakta-om-manskliga-rattigheter/

Myndigheter

Skolverket

https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/motverka-hedersrelaterat-vald-och-fortryck

Socialstyrelsen

https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/barn-och-unga/barn-som-far-illa/

https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/barn-och-unga/

https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/barn-och-unga/barn-och-unga-i-socialtjansten/

https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/vald-och-brott/

https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/vald-och-fortryck/hedersrelaterat-vald-och-fortryck/vad-ar-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/

https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/vald-och-fortryck/konsstympning-av-flickor-och-kvinnor/om-konsstympning/

https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/vald-och-fortryck/barnaktenskap/om-barnaktenskap/

https://www.umo.se/

Polisen

https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/hedersrelaterade-brott/

Åklagarmyndigheten

https://www.aklagare.se/

Sveriges Domstolar

https://www.domstol.se/

Barnombudsmannen

https://www.barnombudsmannen.se/barnratt-i-praktiken/

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

https://www.mucf.se/halsa-och-utsatthet

https://www.youmo.se/

Brottsförebyggande rådet

https://www.bra.se/

Inspektionen får vård och omsorg

https://ivo.se/for-yrkesverksamma/

Aktuell lagstiftning

Vissa lagar har skärpts och andra lagar har tillkommit sedan vägledningen skrevs. Nedan följer hänvisningar till aktuell lagstiftning.

Alla lagar finns att läsa på riksdagens hemsida:

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/

Äktenskapstvång, barnäktenskapsbrott, vilseledande till äktenskapsresa och förbud mot att erkänna utländska barnäktenskap

- Äktenskapstvång och barnäktenskapsbrott regleras i 4 kap. 4 c § Brottsbalken.
- Vilseledande till äktenskapsresa regleras i 4 kap. 4 d § Brottsbalken.
- Äktenskapstvång kan även bestraffas som människohandel, vilket regleras i 4 kap. 1 § Brottsbalken.
- Förbud mot att erkänna utländska barnäktenskap regleras i lag (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap.

Straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv

Straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv regleras i 29 kap. 2 § Brottsbalken.

Könsstympning av flickor och kvinnor

Se Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.

Utreseförbud

Utreseförbud regleras i Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), Passlag (1978:302) och Passförordning (1979:664).

Barnkonventionen som lag

Den 1 januari 2020 inkorporerades barnkonventionen i svensk lag, genom Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter

Annan relevant lagstiftning

Socialtjänstlag (2001:453)
Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
Föräldrabalk (1949:381)
Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)

Ytterligare läshänvisningar

Propositioner

- Läs mer om äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa i regeringens proposition 2013/14:208 ***Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor.***
- Läs mer om barnäktenskapsbrott, utreseförbud och straffskärpningsgrund i regeringens proposition 2019/20:131 ***Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.***
- Läs mer om förbud mot att erkänna utländska barnäktenskap i regeringens proposition 2017/18:288 ***Förbud mot erkännande av utländska barnäktenskap.***

Statens offentliga utredningar (SOU)

- Läs mer om människohandel och barnäktenskap i SOU 2008:41 ***Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd.***
- Läs mer om barns rättigheter och barnkonventionen som svensk lag i regeringens proposition 2017/18:186 ***Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter*** samt i SOU 2016:19 ***Barnkonventionen blir svensk lag.***

Socialstyrelsens meddelandeblad

Läs mer om utreseförbud och barnäktenskapsbrott i ***Utreseförbud och barnäktenskapsbrott m.m. – Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.*** Meddelandeblad juni 2020. Artikelnummer: 2020-6-6816

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

Postadress: 581 86 Linköping | Besöksadress: Östgötagatan 3 | Telefon: 010-223 50 00 | E-post: ostergotland@lansstyrelsen.se